

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра дошкільної та початкової освіти

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В
ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ ЗДО В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр
спеціальності 012 Дошкільна освіта
освітньої програми Дошкільна освіта.

Інклюзивна освіта

Баран Валентина Павлівна

Керівник

д.п.н., проф. Лесіна Т.М.

Рецензент – док.псих.наук., проф. Кічук А.В.

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти
протокол №___ від «___» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис) (прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист
на відкритому засіданні ЕК

«___» _____ 20__ р.

Оцінка _____
(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	10
1.1. Інклюзивна освіта як ключовий напрям розвитку сучасного дошкільного закладу.....	10
1.2. Чинники впливу на якість освітнього процесу в інклюзивних групах .	13
1.3. Методологічні підходи до оцінювання якості освіти в умовах інклюзії	18
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ ЗДО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	25
2.1. Структура та зміст освітнього процесу в інклюзивних групах (на прикладі ЗДО №3 «Дзвіночок»).....	25
2.2. Умови забезпечення якості освіти дітей з ООП у період воєнного стану	33
2.3. Використання інноваційних освітніх технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами	42
Висновки до розділу 2	51
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ	53
3.1. Діагностика ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО	53
3.2. Програма забезпечення ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО.....	64
3.3. Методичні рекомендації щодо вдосконалення освітнього процесу в інклюзивних групах	75
Висновки до розділу 3	82
ВИСНОВКИ.....	84

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	96

ВСТУП

Сьогодення української системи освіти позначене глибокими трансформаціями, спричиненими складною суспільно-політичною ситуацією, зокрема воєнним станом. В умовах воєнної нестабільності надзвичайно актуальною постає проблема забезпечення якісного освітнього процесу, особливо в контексті інклюзивної освіти, яка покликана гарантувати рівний доступ до знань усім дітям, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та потреб.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю створення безпечного, гнучкого та водночас ефективного простору для всебічного розвитку дітей, зокрема тих, які мають особливі освітні потреби. В умовах соціальної нестабільності та психологічного напруження особливої ваги набуває питання забезпечення рівного доступу до якісної дошкільної освіти, що відповідає принципам інклюзивності та міжнародним стандартам.

Освітній процес у закладах дошкільної освіти має враховувати різноманітність індивідуальних особливостей дітей, їхні потреби у корекційно-розвивальній підтримці та створенні сприятливих умов для соціалізації. Для дітей з ООП важливо не лише отримати знання та навички, але й сформувати відчуття захищеності, належності до колективу та позитивне ставлення до навчання.

У цьому контексті питання забезпечення якості освіти в інклюзивних групах ЗДО стає одним із ключових завдань сучасної педагогічної науки та практики. Воно вимагає науково обґрунтованих підходів до оцінювання ефективності освітнього процесу, розробки дієвих програм його вдосконалення, впровадження сучасних методик і технологій навчання та виховання.

Об'єкт дослідження – освітній процес в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти.

Предмет дослідження – особливості організації та забезпечення якості освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО в умовах воєнного стану.

Мета дослідження – обґрунтувати педагогічні умови та визначити ефективні шляхи забезпечення якості освітнього процесу в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність інклюзивної освіти як сучасного напрямку розвитку ЗДО.
2. Визначити чинники, що впливають на якість освітнього процесу в інклюзивних групах.
3. Окреслити методологічні підходи до оцінювання якості інклюзивної освіти.
4. Проаналізувати структуру та зміст освітнього процесу в закладі дошкільної освіти (ясла-садок) №3 «Дзвіночок» в умовах воєнного стану.
5. Охарактеризувати умови, які сприяють забезпеченню якості освіти дітей з ООП під час війни.
6. Визначити ефективність інноваційних освітніх технологій у роботі з дітьми з ООП.
7. Провести діагностику ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №3 «Дзвіночок».
8. Розробити та апробувати програму забезпечення ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО.

Джерельна база дослідження. У процесі вивчення теми було проаналізовано широкий спектр наукових, нормативно-правових, методичних та практичних джерел, що становлять підґрунтя для осмислення й вирішення проблеми забезпечення якості освітнього процесу в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану.

Серед вітчизняних дослідників, які зробили вагомий внесок у розробку питань інклюзивної освіти, варто відзначити праці М. А. Порошенко, Л. І.

Прохоренко, С. В. Трикоз, Н. М. Андрійчук, А. А. Колупаєвої, С. П. Миронової, І. В. Мартиненко, К. І. Ярошук, О. І. Вдовенко, Н. Ярмоли, Н. Коваль-Бардаш, Н. Квітки, М. В. Швед, О. М. Таранченко, які розглядали системні засади інклюзії, її принципи, бар'єри та умови реалізації в українських реаліях; І. В. Мартиненко, Н. В. Гавриш, Н. Мачинської, А. Федоровича та Н. Яремчук, що висвітлювали психолого-педагогічні аспекти супроводу дітей з особливими освітніми потребами в ЗДО.

Особливу увагу приділено аналізу наукових праць, які розкривають критерії та показники якості дошкільної освіти, зокрема в умовах впровадження інклюзії (роботи В. Г. Кремень, О. Г. Косенчук, І. М. Новик, Г. О. Коссово-Сіліної, Я. Пітерса, Н. О. Фроленкової, О. І. Чекан, Л. В. Артемової, І. А. Жирікова, В. О. Луценко, М. В. Молочко, Ю. Карася, Г. Мозирко, Н. Омеляненко, В. Третьак). У цих дослідженнях обґрунтовується необхідність створення безпечного, розвивального й адаптованого до потреб дитини освітнього середовища як основи якості.

Для вирішення поставлених завдань у дослідженні використано такі **методи**, як аналіз наукової літератури, анкетування, спостереження, порівняльний аналіз, узагальнення досвіду роботи закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №3 «Дзвіночок» м. Білгород-Дністровський, методи педагогічної діагностики, а саме методика «Кольорові матриці Равена» та методика Л. А. Венгера.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №3 «Дзвіночок» міста Білгорода-Дністровського Одеської області.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості їх безпосереднього впровадження в освітній процес інклюзивних груп ЗДО. Розроблені рекомендації та програма забезпечення ефективності освітнього процесу можуть бути використані педагогами для індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами, корекції розвитку та підвищення рівня соціальної взаємодії в групі.

Апробація результатів дослідження здійснювалася в процесі проходження педагогічної практики в дошкільному закладі освіти. Основні теоретичні положення випускної кваліфікаційної роботи доповідались і обговорювались на таких науково-практичних конференціях:

1. У XI Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Науковий пошук студентів ХХІ ст.: Актуальні питання гуманітарних і соціально-економічних наук» з доповіддю на тему: «Організація інклюзивного освітнього середовища в закладі дошкільної освіти в умовах воєнного стану» 20 листопада 2025 року м. Ізмаїл.

2. У X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями європейського наукового простору» з доповіддю на тему: «Якість дошкільної освіти в умовах кризових ситуацій: досвід ЗДО у воєнний час» 16 травня 2025 м. Ізмаїл.

3. У VI Міжнародній науково-практичній конференції «Україно моя вишиванка: актуальні проблеми становлення і розвитку особистості в національному та євроінтеграційному вимірах» з виступом на тему: «Педагогічні стратегії формування культурної компетентності в інклюзивних групах ЗДО в умовах суспільних викликів» 15 травня 2025 року м. Київ.

4. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасне дошкілля у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» на тему: «Організація освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО в умовах воєнного стану» 7 травня 2025 року м. Черкаси.

5. У Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні напрямки інноваційної педагогічної діяльності в закладах вищої освіти» з доповіддю на тему: «Інклюзивна освіта в закладах дошкільної освіти під час воєнного стану: шляхи підвищення освітнього процесу» 24 квітня 2025 року м. Одеса.

Основні положення науково-дослідної експериментальної роботи відображені у таких наукових публікаціях:

1. Інклюзивна освіта в закладах дошкільної освіти під час воєнного стану: шляхи підвищення якості освітнього процесу // Актуальні проблеми інноваційної педагогічної діяльності в закладах вищої освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 квітня 2025 р.). – Одеса : Одеський державний аграрний університет, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, 2025. – С. 69–73.

2. Проблема забезпечення якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного часу // Впровадження сучасних технологій у процесі забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 лютого 2025 р.). – Хмельницький : Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2025. – С. 410–414.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків по кожному розділу та загальних висновків, списку використаної літератури з 66 найменувань.

Всього – 105 сторінки, з них основного тексту – 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Інклюзивна освіта як ключовий напрям розвитку сучасного дошкільного закладу

На сучасному етапі розвитку української освіти особлива увага приділяється формуванню умов, що сприяють всебічному розвитку особистості кожної дитини. Це включає переосмислення у свідомості суспільства та держави права осіб з особливими освітніми потребами на рівноправний доступ до всіх сфер життя, зокрема до якісної освіти.

Інклюзивна освіта (від англійського *inclusion* – включення) ґрунтується на ідеях соціальної справедливості, дотримання прав людини, концепціях розвитку особистості в соціальному середовищі, а також підходах структуралізму та конструктивізму. Освіта розглядається як загальне благо, яке має бути доступним кожному без винятку. Відповідно, інклюзія поступово закріплюється у державній освітній політиці, інтегруючись у національні програми через розвинуту систему управління та підтримки [16, с. 19].

Ключовим аспектом інклюзії, на думку дослідників А. А. Колупаєвої та О. М. Таранченко, є фокус не на труднощах дитини, а на її сильних сторонах та потенціалі. Взаємодія з однолітками позитивно впливає на мовленнєвий, пізнавальний, соціальний і фізичний розвиток дітей з ООП, сприяючи формуванню доброзичливих і толерантних відносин. Завдяки такому досвіду у дітей зростає розуміння різноманітності та формуються навички емпатії [16, с. 32].

Практика засвідчує, що інклюзія позитивно впливає й на родини дітей з особливими потребами. Вони отримують підтримку інших батьків, краще усвідомлюють особливості розвитку своєї дитини, активніше долучаються до навчально-виховного процесу. Водночас педагоги інклюзивних груп глибше

розуміють індивідуальні відмінності дітей, ефективніше співпрацюють з фахівцями та родинами.

Загалом інклюзивна освіта має важливе соціальне значення: вона сприяє формуванню у дітей толерантності, соціальної відповідальності та здатності до співпраці. Діти з психофізичними особливостями потребують особливої уваги вихователя, що виявляється в індивідуальному підборі тем, застосуванні повторів, чіткому поясненні завдань, співпраці з батьками, мотивації через позитивне підкріплення та створенні ситуацій успіху.

На рисунку 1.1 наведено ключові принципи, що лежать в основі організації освітнього процесу в ЗДО з урахуванням потреб кожної дитини.

Рисунок 1.1. Система основних принципів інклюзивної освіти в закладі дошкільної освіти [41, с. 192]

Як видно зі схеми, ефективна інклюзія в закладі дошкільної освіти базується на поєднанні трьох взаємопов'язаних принципів: рівності,

доступності та індивідуалізації. У центрі цієї системи знаходиться створення сприятливого освітнього середовища, що реалізується шляхом злагодженої взаємодії педагогічного колективу, фахівців та родин дітей. Такий підхід формує підґрунтя для повноцінного розвитку кожного вихованця, з урахуванням його особистісних потреб та можливостей.

Одним із фундаментальних принципів інклюзивної освіти є забезпечення рівності та рівного доступу до освітніх можливостей для кожної дитини, незалежно від її психофізіологічних або соціальних особливостей. У системі дошкільної освіти цей підхід передбачає створення умов, за яких кожна дитина має право на повноцінне освітнє середовище. Відсутність дискримінації за будь-якою ознакою є обов'язковою передумовою інклюзивного підходу.

Принцип рівності у дошкільній інклюзивній освіті означає надання дітям рівних умов для участі в освітньому процесі та реалізації свого потенціалу. Зокрема, діти з порушеннями опорно-рухового апарату повинні мати доступ до фізичного середовища закладу, спеціалізованого обладнання та дидактичних матеріалів, що дозволяють їм брати активну участь у навчальній діяльності та ігрових формах взаємодії [52, с. 90].

Принцип доступності охоплює як архітектурні, так і методичні аспекти організації освітнього середовища. Заклад дошкільної освіти має бути оснащений інфраструктурою, що дозволяє дітям з різними потребами вільно пересуватися та брати участь у всіх видах освітньої діяльності. Крім того, доступність стосується адаптації навчальних матеріалів і використання спеціальних педагогічних технологій, які відповідають індивідуальним можливостям дитини.

Індивідуалізація навчального процесу – ще один ключовий компонент інклюзивної моделі. Освітня взаємодія в інклюзивному ЗДО базується на урахуванні особистісних характеристик, темпів розвитку, стилів навчання кожної дитини. У цьому контексті важливим інструментом є розробка

індивідуальних освітніх траєкторій, які фіксують цілі, засоби та очікувані результати навчання.

Загалом, впровадження інклюзії в дошкільному освітньому середовищі вимагає системної підготовки педагогічного колективу. Професійна готовність включає не лише знання нормативно-правової бази інклюзії, а й володіння сучасними методами диференційованого та індивідуалізованого навчання. Особливої уваги потребує налагодження міждисциплінарної взаємодії між педагогами, психологами, логопедами та батьками, що забезпечує цілісний супровід дитини з особливими освітніми потребами.

Як зазначає Л. О. Калмикова, педагогічний колектив ЗДО, у співпраці з психологом і логопедом, здійснює систематичний моніторинг труднощів у навчанні за допомогою діагностичної картки, фіксуючи динаміку розвитку дитини. Ефективність інклюзивного навчання значною мірою залежить від професійного психолого-педагогічного супроводу, командної взаємодії педагогів, медичних працівників та батьків [13, с. 181].

Таким чином, інклюзивна освіта в сучасному закладі дошкільної освіти – це не лише соціальна інновація, а педагогічна практика, що вимагає методичної підготовки, стратегічного планування та глибокого розуміння принципів гуманістичної педагогіки.

1.2. Чинники впливу на якість освітнього процесу в інклюзивних групах

У сучасній світовій освітній практиці протягом останніх десятиліть активно розвивається інклюзивний підхід, що передбачає включення дітей з особливими освітніми потребами до загального освітнього простору. У контексті закладів дошкільної освіти інклюзивні групи створюються з метою спільного навчання та виховання дітей з різними можливостями розвитку. Такий підхід забезпечує реалізацію права кожної дитини на освіту та створює передумови для її повноцінної соціалізації.

Згідно з науковими підходами, інклюзія виходить за межі освітньої сфери та охоплює широкий спектр соціальних відносин: спілкування, дозвілля, побутову та трудову активність. Ефективна реалізація інклюзії вимагає подолання не лише фізичних, а й соціально-культурних бар'єрів у суспільстві [38].

У контексті забезпечення якості освіти в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти важливо виокремити низку ключових чинників, які безпосередньо впливають на ефективність освітнього процесу. Умови успішного функціонування інклюзивного середовища охоплюють як педагогічні, так і організаційні, матеріально-технічні та соціальні аспекти. В таблиці 1.1. систематизовано ці чинники.

Таблиця 1.1

Основні чинники, що впливають на якість інклюзивної освіти в ЗДО

№	Чинник	Зміст впливу
1	Професійна підготовка педагогів	Забезпечує володіння вчителями знаннями та навичками для індивідуалізації та адаптації навчального процесу
2	Доступність матеріалів та інфраструктури	Створює умови для рівного доступу до навчання, передбачає адаптацію простору та ресурсів
3	Підтримка батьків і дітей	Сприяє ефективній співпраці з родинами та наданню емоційної, психологічної підтримки вихованцям
4	Адаптація програм та методик	Дає змогу відповідати освітнім потребам кожної дитини, незалежно від рівня її розвитку
5	Фінансове забезпечення	Є основою для реалізації всіх інших умов: закупівля обладнання, підготовка кадрів, супровід спеціалістів
6	Міжвідомча співпраця	Забезпечує координацію дій між освітніми, медичними, соціальними установами для цілісної підтримки

Вихователь, що працює в інклюзивному середовищі, має володіти спеціалізованими знаннями щодо особливостей психофізичного розвитку дітей з ООП, а також практичними навичками індивідуалізації освітнього процесу. Високий рівень підготовки сприяє реалізації диференційованого підходу, що є основою якісного освітнього впливу. Зростання професійної компетентності педагогів забезпечує педагогічну гнучкість, здатність

адаптувати зміст навчання, способи подачі матеріалу та форми організації діяльності відповідно до потреб дитини.

Дослідники в галузі інклюзивної педагогіки Н. О. Тарапака та Л. В. Кашуба стверджують, що матеріально-технічна база ЗДО повинна бути адаптованою до потреб усіх вихованців. Наявність пандусів, спеціалізованих меблів, сенсорних зон, адаптованих дидактичних матеріалів – це необхідна умова для забезпечення повноцінної участі дітей з обмеженими можливостями у всіх видах освітньої діяльності. Доступність створює рівні умови для навчання та розвитку, підвищує залученість і мотивацію дитини до освітнього процесу [52, с. 72].

Інклюзивна освіта передбачає також активну взаємодію між педагогами та родинами. Консультативна, емоційна та інформаційна підтримка батьків сприяє формуванню єдиного освітнього простору «дитина – сім'я – педагог». Така взаємодія дозволяє знижувати рівень тривожності батьків, стимулювати їхню участь у навчально-виховному процесі, а також забезпечує емоційне благополуччя дитини, що є критично важливим для ефективного навчання.

Модифікація освітніх програм та використання варіативних педагогічних технологій дає змогу реалізувати принцип індивідуалізованого навчання, що є основоположним у системі інклюзивної освіти. Адаптовані програми дозволяють враховувати особливості розвитку кожної дитини, знижуючи освітні бар'єри та підвищуючи якість засвоєння навчального матеріалу [32, с. 132].

Слід зауважити й на тому, що якісне інклюзивне навчання неможливе без належного фінансування. Витрати охоплюють модернізацію середовища, оплату праці фахівців (психологів, логопедів, тьютерів), закупівлю спеціалізованих дидактичних засобів, програм навчання педагогів. Недостатнє фінансування призводить до фрагментарності інклюзивних практик та низької ефективності впроваджених змін.

Комплексна підтримка дітей з ООП можлива лише за умов скоординованої роботи між освітніми, медичними, соціальними службами та

фахівцями. Така взаємодія забезпечує цілісний підхід до навчання та розвитку дитини, включаючи своєчасну діагностику, корекцію, супровід і підтримку родини.

Інтеграція зазначених чинників у практику інклюзивної освіти в ЗДО формує підґрунтя для системного підвищення якості освітнього процесу. Вони виступають не ізольованими елементами, а взаємопов'язаними компонентами, які у сукупності забезпечують ефективне функціонування інклюзивного середовища, розвиток особистості дитини та її повноцінну участь у соціумі.

Дослідниці А. А. Колупасва та О. М. Таранченко в своїй праці «Інклюзія: від основ до практики» виділяють низку викликів, які ускладнюють впровадження інклюзивної моделі в дошкільній освіті:

1. Дефіцит кваліфікованих фахівців, зокрема вихователів з досвідом роботи в інклюзивному середовищі, логопедів, психологів тощо.
2. Недостатнє матеріально-технічне забезпечення ЗДО, відсутність архітектурної доступності (пандуси, ліфти) та спеціалізованих дидактичних засобів.
3. Обмеженість раннього виявлення особливостей розвитку дитини та відсутність системної ранньої корекційної допомоги.
4. Низький рівень готовності педагогічного колективу до реалізації інклюзивного підходу, а також недостатня інформованість батьків і громади [17, с. 93].

Для забезпечення ефективності інклюзивного навчання у дошкільному середовищі доцільно дотримуватися рекомендацій, наведених в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Практичні кроки для реалізації якісного інклюзивного освітнього процесу в ЗДО

№	Напрямок реалізації	Конкретні заходи
1	Раннє виявлення та допомога	Створення команд супроводу, раннє діагностування, індивідуальні програми розвитку
2	Підготовка педагогів	Спеціалізоване навчання з інклюзивної педагогіки, супервізії та постійне підвищення кваліфікації

Продовження таблиці 1.2.

3	Створення адаптивного середовища	Архітектурна доступність, адаптація навчальних програм і методик, технічні засоби навчання
4	Робота з батьками	Консультації, тренінги, залучення до освітнього процесу
5	Формування позитивного ставлення	Психолого-педагогічна робота з колективом та вихованцями, розвиток емпатії й толерантності
6	Міжвідомча взаємодія	Співпраця з медичними, соціальними, корекційними установами

Таким чином, представлені у таблиці рекомендації відображають комплексний підхід до впровадження інклюзивної освіти в умовах закладу дошкільної освіти. Їх реалізація сприяє створенню адаптивного, безпечного та сприятливого освітнього середовища, в якому кожна дитина, незалежно від наявності особливих освітніх потреб, має можливість для повноцінного розвитку, соціалізації та засвоєння знань.

У дошкільній освіті базовим документом є Базовий компонент дошкільної освіти України, що має статус Державного стандарту. Його реалізація відбувається через навчальні програми та методичне забезпечення, схвалені Міністерством освіти і науки України. Стандарт визначає державні вимоги до результатів розвитку, вихованості та освіченості дітей 6-7 років, а також окреслює умови, необхідні для їхнього досягнення відповідно до міжнародних орієнтирів якості освіти. Його ключова мета полягає у збереженні цінності дошкільного дитинства, формуванні цілісного уявлення про особливості розвитку дитини цього віку та забезпеченні наступності між дошкільною та початковою ланкою освіти.

Зміст Стандарту структуровано на інваріантну та варіативну складові. Інваріантна складова включає такі напрями: «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва». Варіативна складова може охоплювати такі напрями, як: «Особистість дитини. Спортивні ігри», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота», «Мовлення дитини. Основи грамоти»,

«Мовлення дитини. Іноземна мова», «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність», «Дитина у світі мистецтва. Хореографія».

Отже, якість дошкільної освіти, а також ефективність освітнього процесу в закладах дошкільної освіти забезпечуються передусім наявністю чіткого законодавчого й нормативного регулювання, яке узгоджується з державними та міжнародними стандартами.

1.3. Методологічні підходи до оцінювання якості освіти в умовах інклюзії

Оцінювання якості освіти в закладах дошкільної освіти, які працюють в умовах інклюзивної освіти, є складним і багатогранним процесом. Важливість такого оцінювання полягає не лише в моніторингу академічних досягнень дітей, але й у вивченні соціально-емоційного розвитку, адаптації в інклюзивному середовищі та збереженні психологічного благополуччя дітей.

Якісне інклюзивне навчання в закладах дошкільної освіти передбачає низку необхідних умов:

- наявність чіткої нормативно-правової бази для роботи закладу;
- визначення посадових обов'язків педагогічного колективу, асистента вихователя та фахівців вузького профілю;
- постійне підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- тісна співпраця з фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ);
- ідентифікація освітніх потреб дітей з особливими освітніми потребами (ООП) та визначення рівнів необхідної підтримки;
- створення доступного та комфортного інклюзивного середовища;
- надання комплексних освітніх, психолого-педагогічних та корекційних послуг;
- забезпечення дітей з ООП спеціалізованими засобами для корекції психофізичного розвитку;

- встановлення ефективної співпраці між ІРЦ, батьками та закладом дошкільної освіти [64, с. 104].

Українська система освіти вже пройшла початковий етап впровадження інклюзивних практик, які поступово набувають більшої деталізації завдяки розробці глибших методологічних підходів. На сучасному етапі теоретичні засади багатовекторної взаємодії в інклюзивному освітньому просторі загалом сформовані й успішно реалізуються в різних типах закладів. Подальший розвиток забезпечується шляхом кластерної технологічної дефрагментації, під якою розуміється процес оновлення, оптимізації структури та функцій освітньої системи задля її якісного вдосконалення.

Можна виокремити низку взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих напрямів технологізації навчання дітей з ООП в ЗДО. Разом вони формують потужний ресурс, що здатний гарантувати стійкий розвиток освітньої системи, поширення інклюзивних практик, а також належний рівень освітніх послуг у різних організаційних умовах.

До таких технологічних комплексів належать освітні моделі, які інтегрують здобутки педагогіки, психології та суміжних дисциплін (рис. 1.2).

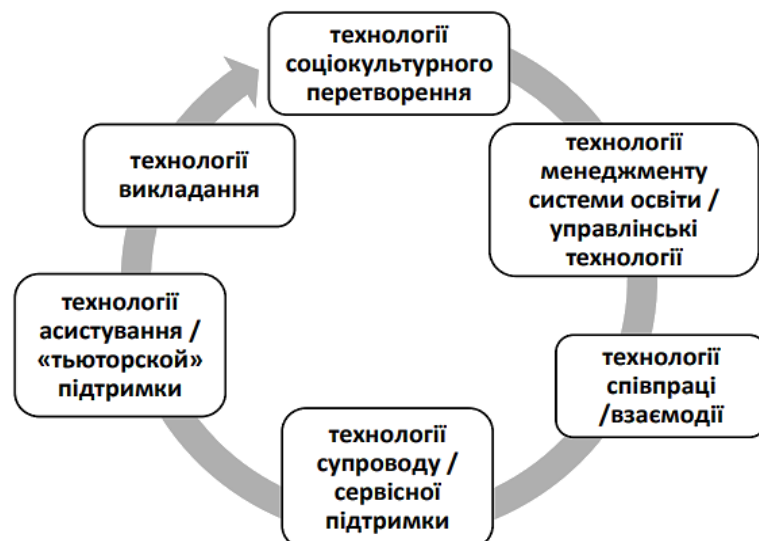

Рисунок 1.2. Ключові освітні технологічні комплекси в організації інклюзивного освітнього середовища [28, с. 107]

Як видно з поданої схеми, технологізація інклюзивного освітнього процесу передбачає інтеграцію взаємопов'язаних блоків, що забезпечують цілісність і сталість освітнього розвитку. Кожен із представлених комплексів виконує власні функції, однак у сукупності вони формують єдину систему, здатну до саморозвитку та якісних трансформацій.

Технології соціокультурного перетворення визначають загальний вектор розвитку інклюзивного середовища, спрямовуючи його на постійне оновлення та формування суспільства, здатного до навчання упродовж життя. Управлінські технології та технології менеджменту забезпечують структурну впорядкованість і оптимізацію освітнього процесу, тоді як технології співпраці гарантують ефективну взаємодію всіх учасників інклюзивного освітнього простору.

Важливе місце займають технології супроводу та сервісної підтримки, що створюють умови для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій. Додатковим ресурсом виступають технології асистування, зокрема тьюторська підтримка, яка сприяє індивідуалізації навчання. Завершальним, але не менш важливим компонентом є технології викладання, які акумулюють інноваційні методики та практики навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Таким чином, представлені технологічні комплекси функціонують у тісному взаємозв'язку, утворюючи синергетичний ресурс, що забезпечує ефективність інклюзивного освітнього процесу та його відповідність сучасним викликам і суспільним трансформаціям.

Інклюзивна освіта вимагає застосування спеціальних методологічних підходів до оцінювання, які відповідають потребам різних категорій дітей, зокрема тих, хто має особливі освітні потреби.

Одним із ключових методологічних підходів до оцінювання якості освіти в умовах інклюзії є індивідуалізація оцінювання. У традиційних освітніх системах оцінка базується на порівнянні результатів кожної дитини з

певними стандартами, однак для дітей з ООП та в умовах інклюзивного навчання важливо враховувати індивідуальні особливості розвитку. Оцінювання має базуватися на аналізі прогресу дитини з урахуванням її вихідного рівня, здатності до адаптації, психоемоційних та фізичних можливостей. Таке оцінювання дозволяє забезпечити справедливий підхід, за якого кожна дитина отримує можливість розвиватися в межах своїх індивідуальних можливостей, не піддаючись порівнянню з однолітками.

Інклюзивне оцінювання не обмежується лише академічними досягненнями, а включає також соціальний, емоційний та фізичний розвиток дитини. Методологія комплексного оцінювання передбачає врахування не лише когнітивних навичок і знань, а й розвитку соціальних взаємодій, здатності до комунікації, емоційної стійкості, самообслуговування та інших важливих компонентів. Оцінка взаємодії з однолітками, здатність до співпраці в групі, а також емоційний стан дитини є важливими складовими загальної оцінки її розвитку в умовах інклюзивного середовища.

В інклюзивних групах важливим інструментом є формативне оцінювання, яке передбачає регулярний моніторинг розвитку дитини без підвищеної уваги до кінцевих результатів або порівняльних оцінок. Формативне оцінювання полягає у зборі даних про прогрес дитини протягом певного періоду, на основі яких педагог має можливість коригувати методику навчання та коректувати освітні стратегії. Це дає змогу вчасно виявити труднощі в навчанні, виявити можливості для додаткової підтримки та своєчасно відреагувати на зміну потреб дитини. Для дітей з ООП, де кожен етап розвитку може бути унікальним, формативне оцінювання дозволяє здійснити більш гнучкий підхід [60, с. 170].

Ще одним методом оцінювання в умовах інклюзивної освіти є використання портфоліо, яке включає в себе не лише результати навчальної діяльності дитини, а й різноманітні продукти її діяльності (малюнки, твори, фотографії, записи, відгуки). Портфоліо дозволяє враховувати всі аспекти розвитку дитини, демонструючи її досягнення в різних сферах життя –

навчальній, соціальній, творчій тощо. Важливим елементом є також відображення змін, що відбулися у дитини за певний період, та оцінка її прогресу в процесі адаптації до інклюзивного середовища. Це дозволяє отримати більш повну картину розвитку дитини та забезпечує можливість для зворотного зв'язку з батьками.

Самооцінка є важливою складовою процесу оцінювання якості освіти в інклюзивному середовищі, оскільки вона сприяє розвитку у дітей з ООП здатності до саморефлексії, самоусвідомлення та розуміння своїх досягнень. Методика самооцінки допомагає дітям визначати власні сильні та слабкі сторони, усвідомлювати свої прогреси і труднощі, а також залучає їх до активного процесу навчання. Цей підхід особливо важливий для дітей з обмеженими можливостями, оскільки він підтримує їх емоційну незалежність, знижує рівень стресу та підвищує самооцінку.

Ще один важливий підхід до оцінювання якості освіти в інклюзивних групах – це оцінка взаємодії та підтримки дітей у груповій діяльності. Оцінювання може проводитися не тільки педагогом, але й іншими учасниками освітнього процесу – дітьми, їхніми батьками та іншими членами освітнього колективу. Таке колективне оцінювання дозволяє створити атмосферу підтримки та взаємодії, де кожна дитина має можливість бути оціненою не лише з боку вихователя, а й у контексті її взаємодії з однолітками.

Не менш важливим аспектом методології оцінювання є оцінка соціальної адаптації дітей з ООП в інклюзивному середовищі. Для цього використовуються спостереження за поведінкою дітей у соціальних ситуаціях, участь у групових іграх, комунікація з іншими дітьми та педагогами. Оцінка соціальної адаптації дозволяє визначити рівень інтеграції дитини в групу, її здатність до взаємодії та колективної роботи, що є важливим показником успішності інклюзивного навчання, адже соціальна інтеграція дітей з ООП є однією з основних цілей інклюзивної освіти.

Таким чином, методологічні підходи до оцінювання якості освіти в умовах інклюзії вимагають комплексного і індивідуалізованого підходу,

орієнтуючись не лише на академічні досягнення дітей, але й на їх соціальний та емоційний розвиток. Використання формативного оцінювання, портфоліо, самооцінки, колективної оцінки та оцінки соціальної адаптації дозволяє створити цілісну картину розвитку дитини в інклюзивному середовищі. Такий підхід забезпечує гнучкість і адаптивність оцінювання, що є особливо важливим для дітей з ООП, і сприяє їх успішній соціалізації та розвитку.

Висновки до розділу 1

У першому розділі кваліфікаційної роботи проведено теоретичний аналіз забезпечення якості освітнього процесу в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти.

По-перше, інклюзивна освіта розглядається як пріоритетний напрям розвитку сучасної системи дошкільної освіти в Україні, що спрямований на створення рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від стану їхнього здоров'я, індивідуальних освітніх потреб чи соціальних умов. Доведено, що інклюзія забезпечує не лише навчальну, а й соціальну інтеграцію дітей, формує толерантність, емпатію та співпрацю в дитячому колективі.

По-друге, проаналізовані чинники впливу на якість освітнього процесу в інклюзивних групах, серед яких: професійна компетентність педагогів, ефективна взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу (вихователями, асистентами, психологами, батьками), матеріально-технічне забезпечення закладу, наявність адаптованих методик навчання та корекційно-розвивальної роботи. Встановлено, що якість освіти значною мірою залежить від готовності педагогів працювати в умовах інклюзії та їхньої здатності застосовувати інноваційні підходи.

По-третє, методологічні підходи до оцінювання якості освіти в умовах інклюзії передбачають поєднання кількісних та якісних методів, що дозволяють всебічно відстежувати динаміку розвитку дітей та ефективність педагогічної діяльності. Акцентовано, що важливим є не лише вимірювання

рівня знань і навичок, а й оцінка соціалізації, мовленнєвого розвитку, емоційно-вольової сфери та здатності дитини до взаємодії з однолітками.

Таким чином, у результаті аналізу теоретичних і практичних аспектів можна стверджувати, що забезпечення якості інклюзивної дошкільної освіти можливе лише за умови комплексного підходу, який охоплює законодавче регулювання, професійну підготовку педагогів, створення безпечного та розвивального освітнього середовища, а також систематичне оцінювання результатів освітнього процесу. Це створює підґрунтя для подальшого дослідження методичних засад організації інклюзивного навчання в умовах воєнного стану, що розглядається у другому розділі.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ ЗДО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Структура та зміст освітнього процесу в інклюзивних групах (на прикладі ЗДО №3 «Дзвіночок»)

На сучасному етапі розвитку освіти заклад дошкільної освіти розглядається педагогами й громадськістю як ключова інституція, що функціонує на засадах гуманізму, демократії та дотримання основних прав і свобод кожної дитини. Його основною метою виступає формування компетентної особистості майбутнього учня початкової школи через створення сприятливих умов для повноцінної участі всіх дітей в освітньому процесі, зокрема й тих, які мають особливі освітні потреби.

Фундаментальну роль у реалізації освітньо-виховного впливу, на думку Н. О. Фроленкової, відіграє розвивальне середовище ЗДО. Саме воно є вирішальним чинником у всебічному розвитку дитини – фізичному, пізнавальному, мовленнєвому, соціально-емоційному та інших сферах. Через організацію безпечного, інклюзивного, емоційно комфортного простору, який насичено відповідними матеріально-технічними, дидактичними та комунікативними ресурсами, педагог може ефективно впливати на процеси навчання, виховання й розвитку дітей як у самостійній, так і в колективній діяльності [56, с. 117].

Особливу увагу в інклюзивній освіті приділяють організації такого середовища в групі, яке забезпечує умови для самореалізації кожної дитини, незалежно від її психофізіологічних можливостей, стилів сприйняття інформації, соціального або культурного досвіду, мовних особливостей чи особистих інтересів. Це середовище має сприяти відкритій взаємодії між дітьми, вихователями та батьками, підтримуючи співпрацю і довіру.

Основним чинником успішного функціонування закладу дошкільної освіти з інклюзивним навчанням виступає керівник, адже саме він відповідає за організацію освітнього процесу, його результативність та якість. Особистість директора задає тон формуванню інклюзивної культури в закладі, слугує прикладом для педагогів і сприяє поширенню цінностей інклюзії серед колективу.

Відповідно до листа МОН України від 13.11.2018 № 1/9-691 «Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти», зарахування дітей з особливими освітніми потребами (ООП) до інклюзивних груп здійснюється директором на основі поданих батьками документів: заяви, копії свідоцтва про народження, медичної довідки педіатра або сімейного лікаря про стан здоров'я, «Карти профілактичних щеплень» (форма № 063/о), а також висновку інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Комплектування груп може відбуватися за віковим принципом (одновікові, різновікові), за родинними чи іншими особливостями, але з урахуванням індивідуальних потреб дитини. При цьому кількість дітей з ООП у групі суворо регламентована:

- до трьох осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, порушенням слуху, зору чи легкими інтелектуальними труднощами;
- не більше двох дітей зі значними мовленнєвими порушеннями, глухотою або сліпотою;
- лише одна дитина зі складними порушеннями розвитку [31].

У процесі дослідження, присвяченого методичним засадам організації освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО в умовах воєнного стану, розглядалася організація освітнього процесу на прикладі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №3 «Дзвіночок» міста Білгорода-Дністровського Одеської області. Заклад є дошкільною установою загального типу, яка забезпечує

здобуття дошкільної освіти дітьми різного віку. Визначення статусу закладу як дошкільної установи загального типу ґрунтується на його установчих документах, зокрема Статуті закладу, а також офіційних відомостях, внесених до Єдиного державного реєстру юридичних осіб.

На момент проведення дослідження у закладі виховувалося 75 дітей, з яких 12 дітей з особливими освітніми потребами. Освітній процес організовано відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти та адаптованих програм, які враховують індивідуальні потреби вихованців з ООП. Для таких дітей створюються умови, що сприяють всебічному розвитку, соціалізації, а також корекції можливих порушень розвитку. Робота з дітьми з особливими освітніми потребами здійснюється у взаємодії вихователів, асистента вихователя, вузьких спеціалістів (за потреби) та батьків.

Зміст освітнього процесу спрямований на забезпечення доступності, індивідуалізації навчання та максимального врахування особливостей психофізичного розвитку кожної дитини. Він включає використання адаптованих програм і корекційно-розвиткових методик, що дозволяють створити умови для гармонійного розвитку кожного вихованця. Особлива увага приділяється формуванню життєвих компетентностей, розвитку мовлення, пізнавальної активності, емоційної сфери та соціальної взаємодії. Освітній процес в інклюзивних групах також передбачає інтеграцію спеціальних та загальноосвітніх завдань, що забезпечує єдність навчання, виховання та розвитку.

Організація освітнього процесу в інклюзивних групах Білгород-Дністровського ЗДО передбачає реалізацію принципів інклюзивної освіти, адаптацію змісту освітньої програми до індивідуальних особливостей кожної дитини та забезпечення психолого-педагогічного супроводу. Освітній процес здійснюється відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти та освітньої програми «Дитина» для дітей від 2 до 7 років (редакція 2021 р.) [4].

В таблиці 2.1. систематизовано основні компоненти освітньої діяльності ЗДО №3 «Дзвіночок», що враховують специфіку роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Таблиця 2.1.

Структура освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО №3 «Дзвіночок»

Елемент структури	Характеристика
Розклад дня	Враховує фізіологічні потреби дітей з особливими освітніми потребами (ООП), забезпечує змінність видів діяльності, час на відпочинок, індивідуальну роботу.
Формування груп	Інклюзивні групи формуються з урахуванням вікових особливостей дітей та висновків інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ). Кількість дітей з ООП – не більше 3 осіб.
Освітня програма	Адаптована Типова освітня програма, з урахуванням індивідуальної програми розвитку (ІПР) для дітей з ООП.
Команда психолого-педагогічного супроводу	До складу команди входять вихователь, асистент вихователя, практичний психолог, вчитель-логопед, дефектолог, медичний працівник.
Форми організації діяльності	Індивідуальні, підгрупові, фронтальні заняття; інтегровані види діяльності; інклюзивні проекти; розвивальні ігри.
Методи і засоби навчання	Діалогічні, ігрові, сенсорні, наочні методи; використання альтернативної комунікації, піктограм, візуального планування.
Оцінювання результатів	Моніторинг розвитку дітей здійснюється відповідно до ІПР, результати обговорюються на засіданнях команди супроводу.

Як видно з таблиці 2.1., освітній процес в інклюзивних групах передбачає гнучку структуру, що поєднує загальноосвітні та корекційно-розвиткові компоненти. Особливу увагу приділено міждисциплінарній взаємодії фахівців команди супроводу та індивідуалізації підходів до кожної дитини. Такий підхід забезпечує умови для гармонійного розвитку та соціалізації дітей з ООП.

Освітній процес в інклюзивній групі ЗДО «Дзвіночок» спрямований на всебічний розвиток особистості дитини, формування базових життєвих компетентностей, соціалізацію та корекцію порушень розвитку. Зміст освіти реалізується через освітні лінії Базового компоненту, з урахуванням потреб дітей з ООП.

Його реалізація охоплює всі ключові сфери розвитку дошкільників, водночас передбачаючи адаптацію освітніх завдань, методів та форм організації діяльності для дітей з особливими освітніми потребами.

Для узагальнення основних напрямів змістовного наповнення освітнього процесу в інклюзивному середовищі подано таблицю 2.2.

Таблиця 2.2.

Зміст освітнього процесу в інклюзивній групі ЗДО №3 «Дзвіночок»
м. Білгород-Дністровський

Освітня лінія	Зміст (адаптований)
Фізичний розвиток	Фізкультурні заняття з елементами лікувальної фізкультури; розвиток координації, дрібної моторики, вправи на орієнтацію в просторі.
Соціально-моральний розвиток	Навчання правилам поведінки, розвиток емпатії, толерантності, формування позитивної самооцінки.
Пізнавальний розвиток	Формування уявлень про довкілля, розвиток мислення, пам'яті, уваги через сенсорні ігри та дослідницьку діяльність.
Мовленнєвий розвиток	Індивідуальні логопедичні заняття, розвиток активного й пасивного словника, альтернативна комунікація.
Художньо-естетичний розвиток	Музичні та образотворчі заняття з урахуванням сенсорної чутливості дитини.
Ігрова діяльність	Створення ігрових ситуацій для розвитку уяви, комунікації, соціальних ролей; корекційні ігри.
Природничо-наукова компетентність	Дослідницькі мініпроекти, спостереження, робота з природними об'єктами з підтримкою дорослого.

Таким чином, зміст освітнього процесу в інклюзивній групі ЗДО №3 «Дзвіночок» є цілісним, різнобічним і орієнтованим на розвиток кожної дитини незалежно від її індивідуальних можливостей. Освітні лінії адаптовані відповідно до психофізичних особливостей дітей, що забезпечує доступність знань і сприяє формуванню ключових компетентностей.

Комплексний підхід до організації змісту, поєднання навчальної, ігрової, комунікативної та корекційно-розвивальної діяльності сприяє успішній соціалізації та інтеграції дітей з ООП у колектив однолітків [55, с. 9].

Одним із центральних механізмів реалізації інклюзивної освіти у даному дошкільному закладі є індивідуальна програма розвитку (ІПР), яка розробляється для кожної дитини з особливими освітніми потребами. Цей

документ слугує інструментом планування та організації освітнього процесу з урахуванням унікальних потреб, можливостей, сильних сторін та темпів розвитку дитини.

Розробка ІПР здійснюється командою психолого-педагогічного супроводу, до складу якої входять: вихователь інклюзивної групи, асистент вихователя, практичний психолог, логопед, дефектолог (за потреби), медичний працівник, а також батьки або законні представники дитини. Такий міждисциплінарний підхід гарантує комплексне врахування усіх аспектів розвитку дитини та забезпечення безперервності корекційно-розвивальних заходів у різних середовищах – освітньому, сімейному та соціальному.

Інклюзивна дошкільна освіта покликана забезпечити гармонійне входження дитини з ООП у колектив та створити умови для реалізації її потенціалу. Залежно від рівня участі у навчально-виховному процесі, виділяють три моделі інклюзії:

1. Епізодична – дитина приєднується до групи однолітків у святкові дні, на прогулянках чи під час ігор, тобто її включення має тимчасовий характер.
2. Часткова – передбачає перебування дитини в групі протягом половини дня або кількох днів на тиждень. У цьому випадку дошкільник може займатися індивідуально, але водночас долучається до колективних занять із музики, фізичної культури, образотворчої діяльності тощо.
3. Повна – дитина відвідує заклад повний день та бере участь у всіх заняттях разом з ровесниками. При цьому застосовується система завдань різної складності, додаткові вправи й ігри, що враховують індивідуальні потреби.

Важливою умовою ефективності інклюзії є скоординована робота всіх учасників команди супроводу дитини. Директор та вихователь-методист мають оцінювати професійний рівень педагогів, організацію предметно-розвивального середовища, відповідність освітніх програм інклюзивним

завданням. Також вони узгоджують із педагогами цілі та принципи інклюзії, формують психолого-педагогічну команду супроводу, призначають координатора розроблення індивідуальної програми розвитку (ІПР) та залучають спеціалістів для надання корекційно-розвивальних і психолого-педагогічних послуг.

Педагоги готують заходи з адаптації групи до приходу дитини з ООП, коригують розпорядок дня, освітню програму та організовують середовище відповідно до її можливостей. Ключову роль відіграє командна робота, адже за Примірним положенням про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП у закладах освіти, супровід – це системна діяльність, що включає діагностику, надання освітніх і корекційних послуг, методичну підтримку педагогів та моніторинг результатів інклюзії [46, с. 74].

Індивідуальна програма розвитку розробляється за участю команди супроводу та батьків. Її затверджує керівник закладу на термін до трьох місяців з обов'язковим щомісячним переглядом і можливим коригуванням. Для дітей з інтелектуальними порушеннями створюється індивідуальний освітній план, який також оновлюється протягом року. ІПР є результатом мультидисциплінарного підходу: вона включає постановку цілей, аналіз можливостей дитини, визначення необхідних адаптацій або модифікацій навчального процесу з урахуванням її особливих освітніх потреб.

В ЗДО №3 «Дзвіночок» м. Білгород-Дністровський індивідуальні програми розвитку орієнтовані на поєднання корекційно-розвивальних занять із інтерактивними формами роботи, що сприяють активній соціалізації дітей. Особливістю є тісна співпраця педагогів та практичного психолога, які спільно з батьками відстежують динаміку розвитку, вчасно коригуючи цілі та методи навчання. Такий підхід дозволяє не лише усунути труднощі у засвоєнні знань, але й створює умови для формування позитивної мотивації до навчання та впевненості у власних можливостях.

ІПР в ЗДО №3 «Дзвіночок» має чітку структуру і включає низку обов'язкових компонентів:

1. Психолого-педагогічна характеристика дитини, що містить опис рівня розвитку, особливостей поведінки, емоційно-вольової сфери, мотиваційної готовності до навчання, сильних сторін і труднощів, які впливають на освітній процес.
2. Освітні завдання на навчальний рік, які формуються на основі визначених потреб дитини у кожній сфері розвитку (фізичній, пізнавальній, мовленнєвій, емоційно-соціальній).
3. Корекційно-розвивальні послуги, що передбачають залучення фахівців для проведення індивідуальних чи групових занять логопедичного, психотерапевтичного або дефектологічного спрямування. Такі заходи мають на меті подолання або мінімізацію порушень розвитку, що впливають на навчання, комунікацію та адаптацію дитини у колективі.
4. Адаптації освітнього середовища, що визначаються відповідно до особливих потреб дитини і включають фізичні (просторові, технічні), комунікативні (використання альтернативної комунікації, піктограм, жестової мови), організаційні та педагогічні адаптації.
5. Форми і частота взаємодії з батьками, що передбачають регулярне інформування родини про досягнення дитини, залучення до планування та оцінювання ІПР, проведення консультацій, спільних занять і тренінгів.
6. Моніторинг результатів та їх оновлення, так як ІПР є динамічним документом і переглядається щонайменше двічі на рік. Аналіз досягнень дитини здійснюється на основі спостережень, оцінювання прогресу та участі дитини в освітньому процесі, після чого вносяться відповідні корективи до програми.

Таким чином, індивідуальна програма розвитку виступає ефективним інструментом для реалізації особистісно орієнтованого підходу в інклюзивній групі дошкільного закладу. Її впровадження сприяє створенню умов, які забезпечують максимальне розкриття потенціалу дитини, її соціальну інтеграцію, позитивну самооцінку та готовність до наступного етапу освіти.

2.2. Умови забезпечення якості освіти дітей з ООП у період воєнного стану

Запровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на всі сфери життя суспільства, зокрема й на систему дошкільної освіти. Перед закладами дошкілля постали нові виклики: частина з них повністю припинила роботу, інші відновили освітній процес у частковому чи дистанційному форматі, деякі заклади тимчасово надали свої приміщення для розміщення внутрішньо переміщених осіб. Водночас є дошкільні установи, що продовжують функціонувати у звичному режимі.

Керівники таких закладів стикаються з низкою важливих завдань: організація безпечного освітнього середовища, управління педагогічними кадрами в умовах воєнної реальності, забезпечення підвищення їхньої кваліфікації та методичної підтримки, співпраця з батьками. Ключовим питанням стає вибір форми організації освітнього процесу відповідно до ситуації в конкретному регіоні – очної, змішаної чи дистанційної.

Попри значні зміни в організації роботи, незмінним залишається обов'язок гарантувати кожній дитині право на здобуття освіти. У період війни діти дошкільного віку належать до найбільш вразливої категорії населення: вони перебувають у стані постійного стресу, позбавлені нормальних умов розвитку, що ускладнює процес соціалізації. Особливо гострою є проблема адаптації дітей, які вимушено залишили зони активних бойових дій та опинилися в новому соціальному середовищі.

У листі Міністерства освіти і науки України від 02.04.2022 № 1/3845-22 наголошено на ключових організаційних аспектах діяльності закладів дошкільної освіти під час воєнного стану та зазначено нормативно-правові документи, якими слід керуватися. Рішення про відновлення діяльності та формат роботи ЗДО ухвалюють місцеві органи влади та військові адміністрації. Вони створюють спеціальні комісії для перевірки готовності закладів до роботи у новому навчальному році та забезпечення безпечних

умов. Державна служба України з надзвичайних ситуацій розробила методичні рекомендації щодо облаштування укриттів у закладах освіти [30].

Приміщення захисних споруд мають бути придатними для організації навчально-виховного процесу: обладнані необхідними меблями, ігровими зонами (читальний куточок, осередок творчості тощо). Важливим елементом є відпрацювання алгоритмів поведінки у випадку надзвичайних ситуацій – під час повітряної тривоги чи евакуації. Чіткі та злагоджені дії учасників освітнього процесу допомагають зміцнювати психологічну стійкість дітей.

Освітній простір у воєнних умовах повинен бути не лише безпечним, а й стимулюючим: наповненим цікавим, змістовним контентом, що сприяє когнітивному, емоційному та поведінковому розвитку дитини. Тому педагогічний колектив має заздалегідь готувати матеріали й заходи, здатні відволікти дітей від почуття тривоги та знизити рівень емоційного напруження. Доцільно застосовувати технічні засоби, дидактичні матеріали, настільні ігри, театралізовані постановки, шахи, шашки, заняття з малювання та рукоділля.

Забезпечення якості освіти дітей з особливими освітніми потребами під час воєнного стану є надзвичайно складним завданням, що вимагає врахування низки специфічних умов та факторів. Фундаментом будь-якого навчання у дошкільному віці залишаються провідні педагогічні концепти:

- гуманістичний підхід, що базується на повазі до дитини;
- природовідповідність – розвиток здібностей із врахуванням індивідуальних задатків;
- патріотичне та громадянське виховання із залученням казки та гри;
- солідарна відповідальність держави, громади, сім'ї та педагогів за освіту й розвиток дітей [24, с. 9].

Серед актуальних напрямів роботи закладів дошкільної освіти варто виокремити:

- надання психологічної та методичної допомоги педагогам;
- підтримку дітей і батьків у кризових умовах;
- організацію навчання для різних вікових груп;
- розвиток партнерства з громадами та батьками;
- психолого-педагогічний супровід дітей, зокрема з особливими освітніми потребами.

Особливої уваги потребують діти внутрішньо переміщених осіб: вони мають пріоритетне право на зарахування до закладів дошкілля. Керівники повинні забезпечувати їх адаптацію, психологічний супровід та взаємодію з органами влади для задоволення першочергових потреб сімей.

Не менш важливим аспектом є патріотичне виховання: ознайомлення дітей з історією України, прикладами героїзму сучасників, учасників АТО та їхніх родин. Участь дошкільників у волонтерській діяльності (виготовлення окопних свічок, плетіння сіток, допомога у зборі речей) формує активну громадянську позицію.

В умовах воєнного стану в Україні значна кількість дітей з особливими освітніми потребами була вимушено переміщена до інших регіонів країни. Це призвело до зростання навантаження на батьків та освітні заклади, які частково виконують функції прихистку для внутрішньо переміщених осіб. З метою забезпечення права осіб з ООП на здобуття освіти в умовах воєнного стану, Кабінет Міністрів України вніс низку змін до нормативно-правових актів, що регулюють організацію освітнього процесу для таких дітей.

Зокрема, постановою КМУ від 10 квітня 2019 р. № 530 затверджено Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти. Цей документ визначає механізм створення інклюзивних груп на підставі заяви батьків та висновку інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Рівні підтримки в освітньому процесі для дітей з ООП встановлюються відповідно до потреб дитини, а не від її діагнозу [43].

Водночас, наказом МОН від 17.11.2021 № 1236 затверджено Умови допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього, що дозволяє забезпечити особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для дітей з ООП [37].

Крім того, постановою КМУ від 12 липня 2017 р. № 545 затверджено Положення про інклюзивно-ресурсний центр, яке визначає порядок утворення та припинення, основні засади діяльності, а також правовий статус ІРЦ. Ці центри проводять комплексну оцінку розвитку особи та забезпечують системний кваліфікований супровід осіб з ООП [42].

Особливо вразливими до подій, що відбуваються в Україні внаслідок збройної агресії РФ, є діти з порушеннями інтелектуального розвитку. Вони мають обмежені можливості пізнавальної діяльності, тому не можуть швидко та правильно реагувати та обробляти інформацію з навколишнього середовища. Через це важливо надавати таким дітям необхідну підтримку та допомогу, враховуючи максимально їхні інтелектуальні можливості, щоб мінімізувати у них наслідки психологічної травми. На сайті Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розміщено пам'ятки рекомендаційного характеру для підтримки та екстреної допомоги дітям з ООП, які містять певний алгоритм дій при стресі чи інших нервово-психічних розладах у дітей [49].

Слід звернути увагу на те, що під час організації освітнього процесу в спеціальній групі не враховуються рівні підтримки, передбачені для організації інклюзивного навчання. Окрім того, змінами до пункту 34 Положення про ІРЦ розширено перелік підстав для проведення повторної комплексної оцінки, зокрема: за ініціативи батьків (інших законних представників) особи з ООП; за ініціативи особи, що подавала заяву відповідно до частини четвертої статті 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» з метою проведення моніторингу розвитку особи, але не частіше ніж раз на рік; рекомендації команди психолого-педагогічного супроводу особи з ООП закладу освіти або фахівців

ІРЦ з метою проведення моніторингу розвитку особи (за згодою батьків) [44; 12].

Положенням про ІРЦ передбачено розширення переліку осіб, які можуть подавати заяву до ІРЦ на проведення комплексної оцінки, в тому числі повторної, отримувати висновок про комплексну оцінку, звертатися та отримувати консультації фахівців ІРЦ, а саме додалися особи, які визначені частиною четвертою статті 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [12].

На думку Н. Фроленкової, якість дошкільної освіти можна визначити як гармонійну відповідність усіх її складових певним цілям, потребам, нормативним вимогам і стандартам. Це сукупність характеристик, реалізація яких у педагогічній практиці сприяє всебічному розвитку дитини, підтриманню її здоров'я та забезпеченню плавного переходу на наступний етап розвитку [56, с. 117].

В свою чергу, В. Г. Кремень підкреслює, що якість дошкільної освіти є комплексною категорією, яка охоплює всі напрями діяльності закладу і включає оцінювання стану здоров'я вихованців, а також їхній інтелектуальний, моральний і естетичний розвиток [27].

У національній системі освіти поняття якості дошкільної освіти зазвичай розглядається на трьох рівнях:

1. Якість структури – охоплює освітні стандарти, програми, співвідношення кількості дітей і дорослих, а також мережу закладів.
2. Якість процесу – включає взаємодію з дітьми, колегіальну співпрацю, партнерські відносини з батьками.
3. Якість результатів – враховує користь, яку отримують діти, їхні родини, громада та суспільство загалом.

Європейська комісія у своїх пропозиціях щодо ключових показників Європейської рамки якості дошкільної освіти та догляду наголошує, що якість цього освітнього етапу слід розглядати як цілісне явище. Заходи для її

досягнення та вдосконалення взаємопов'язані й не можуть оцінюватися ізольовано. Вони стосуються структурних аспектів, педагогічних практик і досягнутих результатів. При цьому дитина виступає активним учасником власного розвитку, а не пасивним отримувачем знань, і кожен вихованець має унікальні емоційні, фізичні, соціальні та когнітивні потреби, які необхідно враховувати.

Дослідник Я. Пітерс зазначає, що якісні заклади дошкільної освіти справляють значний вплив на розвиток дитини, відчутний навіть у підлітковому віці. Як перша ланка безперервного навчання, вони формують позитивне ставлення дітей до освіти та підвищують імовірність успішного завершення шкільного навчання. Ранній розвиток і дошкільне виховання є ключовими умовами сталого суспільного розвитку та забезпечення рівних можливостей для всіх майбутніх громадян. У науковому та політичному середовищі існує спільне розуміння того, що результати дошкільної освіти значною мірою залежать від рівня професійної підготовки педагогічних кадрів. Цю позицію підтверджують і дані міжнародного дослідження PISA [40].

Важливим кроком на шляху вдосконалення дошкільної освіти стало ухвалення оновленого Базового компоненту дошкільної освіти як Державного стандарту, що інтегрував сучасні підходи та передові педагогічні ідеї.

Автори нової редакції Стандарту підкреслюють, що попередній документ діяв понад десять років, за які змінилися і самі діти, і методи організації навчально-виховного процесу. Дане твердження зумовило необхідність перегляду нормативних засад, що визначають вимоги до дошкільної освіти та діяльності всіх її учасників. Новий Стандарт відображає суспільні очікування щодо рівня розвитку, вихованості та освіченості дитини старшого дошкільного віку [4].

Його основою стали традиційні для української дошкільної педагогіки цінності: гуманістичний підхід, орієнтований на повагу до дитини; природовідповідність освіти, що передбачає розвиток природних здібностей

та інтересів; спільна відповідальність держави, громади, сім'ї та педагогів за якість навчання й виховання. Мета Стандарту – зберегти цінність дошкільного періоду, встановити чіткі вимоги до підготовки дитини до школи та забезпечити безперервність між дошкільною і початковою освітою.

Серед ключових показників якості дошкільної освіти, визначених у Стандарті, виокремлено:

- доступність освітніх послуг;
- високий рівень кваліфікації та мотивації педагогів;
- ефективну організацію освітнього процесу;
- системний моніторинг і оцінювання;
- належне управління та стабільне фінансування.

З метою забезпечення права осіб з ООП на здобуття освіти в умовах воєнного стану, Кабінет Міністрів України вніс низку змін до нормативно-правових актів, які регулюють організацію освітнього процесу для таких дітей. Ці зміни спрямовані на адаптацію освітнього середовища до потреб дітей з ООП та забезпечення їхнього права на освіту в умовах воєнного стану.

Воєнний стан створює додаткові виклики для педагогічного процесу, зокрема для організації навчання дітей з ООП, оскільки такі діти часто потребують індивідуального підходу, спеціальних методик і умов для комфортного навчання та розвитку. У цей період особливо важливо зберегти доступність освіти, зберегти психоемоційний комфорт дітей, а також адаптувати освітній процес до нових реалій.

Перше і найважливіше завдання в умовах воєнного стану – забезпечення фізичної безпеки дітей. Враховуючи ризики, пов'язані з активними військовими діями, важливо, щоб заклади освіти були обладнані необхідними засобами захисту та евакуації. У разі необхідності повинні бути розроблені плани дій на випадок надзвичайної ситуації. Психологічна безпека дітей, особливо дітей з ООП, є не менш важливою. Стресові ситуації, пов'язані з війною, можуть мати негативний вплив на емоційний стан дітей, тому вкрай

важливо забезпечити підтримку кваліфікованих психологів та соціальних працівників. Робота з емоційним станом дітей, використання методів арт-терапії та створення стабільного психологічного клімату в групах є важливою умовою збереження психоемоційного благополуччя дітей [25, с. 29].

Не менш важливим елементом забезпечення безперервного освітнього процесу є використання дистанційних технологій. Дистанційне навчання стає необхідністю для підтримки освітнього процесу, особливо коли фізична присутність дітей у навчальних закладах стає неможливою. Однак для дітей з ООП важливо забезпечити адаптацію дистанційних форм навчання до їх індивідуальних потреб. Це може включати використання спеціалізованих програм, інтерфейсів, інтерактивних платформ, що враховують можливості дітей з різними освітніми потребами. Важливим аспектом є забезпечення стабільного доступу до інтернету та технічних засобів, оскільки в умовах війни можуть виникати проблеми з інфраструктурою.

Індивідуалізація навчання – ключовий принцип, що має особливу вагу в умовах воєнного стану. Діти з ООП мають різноманітні потреби в навчанні, тому дуже важливо адаптувати освітні програми під кожну дитину окремо. В умовах війни важливо мати можливість гнучко змінювати програму навчання, використовувати мультимедійні засоби, коригувати темп навчання, враховуючи психоемоційний стан і фізичний розвиток дітей. Оскільки деякі діти з ООП можуть мати труднощі з адаптацією до змінюваних умов, важливо забезпечити підтримку з боку педагогів, психологів та батьків.

Крім того, обмеження доступу до ресурсів може ускладнити навчальний процес. Особливо важливим є забезпечення доступу до спеціалізованих матеріалів, інструментів та технологій, які відповідають потребам дітей з ООП. Ці ресурси включають адаптовані підручники, мультимедійні програми, сенсорні матеріали, інклюзивні пристрої та допоміжні технології. У разі відсутності фізичного доступу до таких матеріалів в умовах війни, варто звертатися до онлайн-ресурсів та електронних бібліотек, що забезпечують доступ до навчальних програм і матеріалів.

Ефективність роботи ЗДО залежить і від якісної комунікації педагогів із батьками. Для цього створюються сучасні інформаційні канали: групи у Viber, Telegram, WhatsApp, а також застосовуються платформи Zoom, Google Meet, Google Classroom, Microsoft Teams.

Не менш важливим є питання й медичного забезпечення: наявність необхідних медикаментів, регулярні медичні огляди, дотримання санітарних норм. Також значна увага приділяється харчуванню, яке має бути здоровим і збалансованим.

В Білгород-Дністровському ЗДО №3 «Дзвіночок» організація харчування здійснюється відповідно до нормативного меню, розробленого за ініціативи Олени Зеленської та затвердженого Міністерством охорони здоров'я України. Раціон складений із урахуванням вікових потреб дітей та забезпечує збалансоване надходження білків, жирів, вуглеводів, мікроелементів і вітамінів. Страви готуються за сучасними технологіями із мінімальним використанням цукру та солі, що сприяє формуванню здорових харчових звичок у дітей.

Важливою умовою забезпечення якості освіти в умовах воєнного стану також є налагодження ефективної співпраці між закладами освіти, батьками та місцевими громадами. В умовах війни батьки можуть бути особливо зацікавлені в забезпеченні навчання своїх дітей з ООП, тому організація регулярного зворотного зв'язку з ними є необхідною. Педагоги повинні надавати рекомендації щодо організації навчання вдома, а також підтримувати контакт з батьками для відстеження прогресу дітей, їх емоційного стану та потреб.

Слід пам'ятати, що стандартні методи оцінки можуть бути неадекватними для дітей, які пережили стресові ситуації або мають труднощі з адаптацією до нових умов, тому важливо застосовувати альтернативні методи моніторингу та оцінювання, орієнтуючись на індивідуальні досягнення кожної дитини, а також враховувати емоційний і психологічний стан дітей під час війни.

Отже, забезпечення якості освіти дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану потребує адаптації всіх аспектів освітнього процесу до нових умов, а саме забезпечення фізичної та психологічної безпеки, індивідуалізацію навчання, використання інноваційних технологій, підтримку співпраці з батьками та громадами, а також адаптацію оцінювання та моніторингу до реалій воєнного часу. Підтримка педагогічними та соціальними працівниками емоційного та психологічного стану дітей є основою для збереження якості освіти в складних умовах.

2.3. Використання інноваційних освітніх технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами

Інноваційні технології у сфері дошкільної освіти – це модернізована стратегічна й тактична система організації освітнього процесу, яка охоплює мету, завдання, зміст, методи, форми й засоби, що суттєво покращують умови та результати навчання. Застосування таких технологій зменшує витрати часу та зусиль, підвищує ефективність і продуктивність освітньої діяльності, а також сприяє зміцненню психічного здоров'я і гармонійному розвитку особистості дитини.

До інноваційних технологій у дошкільній освіті відносять методики, засновані на суб'єкт-суб'єктній взаємодії, особистісно-орієнтованому підході до навчання й виховання, принципах толерантності, мультикультурності, здоров'язбереження, а також ідеях розвитку, що забезпечують комплексне зростання особистості дошкільника [28, с. 29].

Відмінними рисами інноваційного навчання є відкритість до майбутніх змін, уміння передбачати перспективи, орієнтація на постійний перегляд цінностей, гнучкість у прийнятті рішень та вміння діяти конструктивно у нових обставинах. Основу даного підходу становлять інноваційні педагогічні

технології, тісно пов'язані як із глобальними суспільними процесами, так і з потребою інтеграції знань у повсякденне життя.

Сучасні інноваційні педагогічні технології не лише впроваджують нове, а й формують позитивне ставлення до змін, сприяють реалізації особистісного потенціалу, розвитку творчих здібностей, ініціативності та самостійності. Їхній гуманістичний вектор орієнтує освіту на партнерську взаємодію та обмін досвідом між педагогами, науковцями та практиками, зберігаючи спадкоємність традиційної педагогіки й водночас оновлюючи її зміст.

При впровадженні інновацій у дошкільній сфері важливу роль відіграє поняття «педагогічна технологія», що означає системний підхід до організації навчального процесу з урахуванням людських і технічних ресурсів, а також чітко визначених цілей.

Інноваційні технології у дошкільній освіті – це цілісний комплекс методів і прийомів, спрямованих на досягнення конкретних освітніх результатів і забезпечення повноцінного розвитку кожної дитини. Їм притаманні гнучкість, відкритість до нового, орієнтація на прогнозування та готовність діяти в умовах змін, що дає змогу вихованцям адаптуватися до сучасних вимог і впевнено рухатися шляхом особистісного зростання [33, с. 12].

Використання інноваційних освітніх технологій у роботі з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами є важливим напрямком розвитку інклюзивної освіти. Технології можуть сприяти створенню доступного, індивідуалізованого і ефективного навчального процесу для дітей з різними потребами: від затримки психічного розвитку до фізичних чи сенсорних порушень. Водночас, на шляху впровадження таких технологій виникають певні складнощі.

В таблиці 2.3. наведено основні переваги та проблеми, які можуть виникнути при використанні інноваційних технологій у педагогічному процесі.

Таблиця 2.3.

Переваги та виклики впровадження інноваційних освітніх технологій в
роботі з дітьми дошкільного віку з ООП

Переваги	Недоліки
Індивідуалізація навчання	Брак технічного забезпечення
Активізація пізнавальної діяльності	Необхідність підготовки педагогів
Візуалізація та мультимедійні засоби	Індивідуальні особливості дітей
Підтримка розвитку соціальних навичок	Висока вартість технологій
Моніторинг і корекція навчання	Перевантаження інформацією

Індивідуалізація навчання є важливим аспектом освітнього процесу, особливо для дітей з особливими освітніми потребами. Використання інноваційних освітніх технологій дозволяє адаптувати навчальні матеріали та підходи відповідно до індивідуальних характеристик кожної дитини. Це забезпечує можливість створити персоналізовану програму навчання, що враховує рівень розвитку дитини, її пізнавальні можливості та потреби, що є особливо важливим для дітей із затримкою розвитку, порушеннями слуху чи зору, а також для дітей з іншими фізичними чи когнітивними обмеженнями. Проте індивідуалізація навчання за допомогою технологій потребує значних ресурсів для створення відповідних навчальних матеріалів та програмного забезпечення, а також часу для налаштування процесу під кожну дитину. У зв'язку з цим, для навчальних закладів з обмеженими фінансовими та технічними можливостями це може бути серйозним викликом.

Інтерактивні технології, такі як комп'ютерні програми, мобільні додатки та інші мультимедійні ресурси, можуть активно залучати дітей до процесу навчання. Вони стимулюють пізнавальний інтерес завдяки елементам гри, анімації та інтерактивної взаємодії, що допомагає дітям з особливими потребами краще засвоювати матеріал. Залучення до активної діяльності підвищує увагу та зацікавленість дітей, сприяючи покращенню їх когнітивного розвитку. Однак використання таких технологій потребує

високої кваліфікації педагогів для ефективного управління навчальним процесом та контролю за взаємодією дітей з технологіями.

Мультимедійні та візуальні засоби, такі як зображення, відео, анімації та звукові ефекти, мають великий потенціал у процесі навчання дітей з особливими потребами. Вони можуть значно полегшити сприйняття матеріалу, особливо для дітей з порушеннями слуху або зору, стимулюючи різні сенсорні канали і покращуючи засвоєння інформації. Візуалізація особливо корисна для дітей, які мають труднощі з абстрактним мисленням, адже зображення допомагають створювати наочні уявлення про предмети та явища. Проте, якщо візуальні чи звукові матеріали будуть надмірними або неправильно підібраними, це може призвести до перевантаження сенсорної системи дитини, що негативно вплине на її увагу і здатність сприймати навчальний матеріал. Діти з особливими освітніми потребами часто мають специфічні вимоги до сенсорних стимулів, що потребує ретельного підбору технологій і контенту.

Інноваційні технології можуть також сприяти розвитку соціальних навичок у дітей. Групові онлайн-ігри, інтерактивні заняття або проекти дозволяють дітям з особливими потребами взаємодіяти з іншими учасниками навчального процесу, що сприяє розвитку навичок співпраці, комунікації та взаєморозуміння. Це особливо важливо для дітей з порушеннями соціальної адаптації або аутизму, оскільки технології можуть створити безпечне середовище для взаємодії, яке полегшує спілкування і знижує рівень стресу. Слід зауважити на тому, що використання технологій для розвитку соціальних навичок має бути збалансованим, оскільки надмірне використання технологій може призвести до ізоляції дитини від реальних соціальних взаємодій. Діти, які часто взаємодіють лише через технології, можуть мати труднощі у реальному спілкуванні та адаптації до соціальних норм поза цифровим середовищем [34, с. 99].

Використання технологій надає можливість отримувати велику кількість інформації та різноманітні матеріали, що може бути корисним для

розвитку когнітивних здібностей дитини, проте надмірна кількість інформації або часте використання стимулів через технології може призвести до когнітивного перевантаження. Для дітей з особливими освітніми потребами важливо обмежувати інформаційне навантаження та пропонувати матеріали, які відповідають їхнім можливостям сприйняття та розвитку, щоб уникнути стресу та втрати уваги.

Отже, використання інноваційних освітніх технологій у роботі з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами має безумовні переваги, які значно покращують процес навчання. Однак для максимально ефективного впровадження таких технологій необхідно враховувати можливі складнощі, пов'язані з технічними та педагогічними аспектами. Важливо постійно розвивати інфраструктуру і підтримувати педагогів у процесі освоєння нових методів, що дозволить забезпечити високий рівень інклюзивної освіти.

Запровадження інноваційних технологій у роботу з дітьми дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього середовища сприяє підвищенню якості та доступності навчання, а також формуванню позитивної мотивації до освітнього процесу. Сучасні технічні та цифрові засоби дозволяють враховувати індивідуальні потреби дітей з особливими освітніми потребами, забезпечуючи адаптацію навчального матеріалу та створення інклюзивного простору [45, с. 38].

Проаналізуємо основні напрямки впровадження інноваційних технологій в інклюзивній практиці ЗДО №3 «Дзвіночок».

1. Адаптація навчального контенту. Наприклад, для дітей з порушеннями слуху застосовуються відеоматеріали з субтитрами або текстові інтерпретації занять («Світ на дотик» – український освітній відеопроєкт для дітей з інвалідністю, зокрема з порушеннями слуху, із дубляжем жестовою мовою; мобільні додатки та програми «Spread the Sign» – міжнародний словник жестової мови (є український розділ), що допомагає дітям та вихователям у комунікації та «LinguaSign» – додаток для вивчення жестової

мови на планшетах або смартфонах). Для вихованців з порушеннями зору використовуються аудіокниги, програмне забезпечення з можливістю зміни розміру шрифту, а також тактильні дидактичні засоби, тактильні дидактичні книжки, рельєфно-графічні посібники («Слухай» (платформа УІНП) – україномовна бібліотека аудіокниг, адаптованих для дітей з порушенням зору; «Левеня» – аудіобібліотека дитячої літератури у форматі mp3, доступна онлайн; NVDA (NonVisual Desktop Access) – безкоштовна альтернатива JAWS для озвучування тексту на екрані).

2. Застосування спеціалізованих програм і мобільних додатків.

Програмні продукти, розроблені для дітей із труднощами мовлення, слуху чи рухової активності, сприяють покращенню сприйняття навчального матеріалу. Спеціальні ігрові додатки для дітей з розладами аутистичного спектра або затримкою психічного розвитку стимулюють пізнавальну активність, розвиток комунікативних навичок та соціалізацію («AutiSpark» – освітній додаток з іграми, які тренують пам'ять, логіку й емоційне сприйняття; «Endless Reader» – розвиває словниковий запас, зорове сприйняття слів і грамоту за допомогою анімаційних персонажів; «Otsimo» пропонує інтерактивні вправи для розвитку мови та навчання за принципами АВА-терапії; «Avaz AAC» дає змогу дітям, які не розмовляють, спілкуватися за допомогою піктограм; «Choiceworks» допомагає формувати навички самообслуговування, розпорядку дня та емоційної саморегуляції).

3. Інтерактивність та візуалізація знань. Інноваційні засоби, як-от віртуальні лабораторії, тривимірні моделі, мультимедійні презентації, значно полегшують розуміння навчального матеріалу дітьми з різними освітніми потребами та покращують рівень їхньої включеності у навчання.

4. Інклюзивні освітні онлайн-платформи. Цифрові платформи та сервіси дистанційного навчання дають можливість дітям з ООП здобувати освіту у зручному для них темпі та комфортному середовищі, що сприяє зменшенню стресових чинників та підвищенню ефективності засвоєння знань («Osvitoria Hub» – українська освітня платформа, що надає безкоштовні

навчальні матеріали, зокрема адаптовані курси для вчителів інклюзивної освіти. Доступна для педагогів та батьків; «На Урок» – український освітній портал із можливістю створення адаптованих тестів, відеоуроків, презентацій; «Otsimo Learn & Play» – міжнародна інклюзивна онлайн-платформа, орієнтована на дітей з аутизмом і ЗПР, що включає понад 100 ігор для навчання основ математики, мовлення, емоцій для дошкільного віку).

5. Підтримка комунікації та соціальної взаємодії. Використання віртуальних середовищ для спілкування, освітніх ігор та платформ групової роботи створює додаткові умови для формування соціальних навичок, зменшує ізоляцію та сприяє позитивній взаємодії між однолітками.

6. Систематичний моніторинг досягнень. Використання цифрових інструментів дозволяє здійснювати оперативне відстеження навчальних результатів, прогресу дитини, а також її психоемоційного стану, що є важливою умовою індивідуалізованого підходу.

Варто підкреслити, що ефективне впровадження технологічних інновацій в інклюзивну освіту потребує комплексного забезпечення: належної підготовки педагогічних працівників, створення інфраструктури, доступної для дітей з різними порушеннями розвитку, а також державної підтримки та нормативного регулювання таких процесів.

Інноваційні освітні технології можуть значно покращити процес навчання дітей дошкільного віку з особливими потребами, однак їх впровадження потребує ретельної підготовки. Педагоги повинні мати відповідні знання та навички для використання цих технологій, а також забезпечення відповідного технічного оснащення в навчальних закладах. Важливою є також індивідуалізація підходів, врахування фізичних та психологічних потреб кожної дитини. Незважаючи на складнощі, переваги від використання інноваційних технологій у навчальному процесі є беззаперечними і можуть значно підвищити ефективність інклюзивної освіти.

Зміст інклюзивної освіти в Білгород-Дністровському закладі дошкільної освіти реалізується через різноманітні форми діяльності, які сприяють гармонійному розвитку дітей з особливими освітніми потребами в колективі ровесників та формують навички соціалізації. До найбільш ефективних форм організації такого навчання відносяться: індивідуальні заняття з фахівцями (психологом, логопедом, дефектологом, учителем-реабілітологом), що проводяться відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії дитини. Такі заняття спрямовані на підтримку та розвиток функціональних можливостей малюка, враховуючи його особисті ресурси й потенціал; ґрунтуються вони на оцінці досягнень і визначенні зони найближчого розвитку.

Визначення завдань розвитку, корекції та адаптації здійснює команда супроводу, а кожне заняття узгоджується з діяльністю інших спеціалістів, що працюють із дитиною. Всі педагоги знайомляться з напрацюваннями колег, аби забезпечити цілісність процесу. Батькам надається повна інформація про успіхи дитини та рекомендації щодо закріплення отриманих навичок у грі чи побутових ситуаціях.

Важливу роль відіграють вільні та спеціально організовані ігри в умовах розвивального середовища – у групових кімнатах, на майданчику чи під час прогулянок. Значення має також робота в мікрогрупах, коли діти спільно виконують завдання у форматі ігрової, творчої, дослідницької або проєктної діяльності. Такий підхід навчає їх домовлятися, працювати разом, знаходити компроміси, вирішувати суперечності та враховувати інтереси й можливості одне одного.

Фронтальні форми роботи застосовуються для досягнення як пізнавальних, так і соціальних цілей. Найефективнішою для інклюзивного середовища вважається форма «кола», коли під час відкритої бесіди дорослі й діти взаємодіють у доброзичливій атмосфері.

Окреме значення мають дитячо-батьківські групи – комплексні заняття, що включають ігри, музику, творчість і фізичні вправи. Їх проводять різні фахівці: психолог, музичний керівник, інструктор із фізкультури. Важливими

умовами співпраці з батьками є позитивне ставлення до кожної дитини, показ прикладів конструктивної поведінки, підтримка ефективних форм взаємодії. Батьки активно долучаються до занять, що водночас допомагає дітям краще адаптуватися, а дорослим – відчувати емоційне розвантаження й отримати новий досвід спілкування зі своїми дітьми. Крім того, після занять вони можуть обговорити проблемні питання з педагогами та отримати консультативну чи психологічну підтримку.

Включення дітей з особливими освітніми потребами у такі заняття сприяє їх навчанню через наслідування ровесників. Водночас інші діти звикають до спільного середовища з «особливими» однолітками, формують толерантність та позитивний досвід взаємодії.

Невід’ємною частиною інклюзивного процесу є свята, конкурси, екскурсії. Вони створюють атмосферу єдності, позитивних емоцій, сприяють колективному розвитку та формуванню традицій у групі й закладі загалом. Підготовка таких заходів зазвичай проходить творчо: дорослі можуть зробити сюрприз для дітей або організувати діяльність разом із ними, що забезпечує додатковий емоційний ефект.

Організація спеціального освітнього середовища в ЗДО №3 «Дзвіночок» здійснюється спільними зусиллями вихователів, спеціалістів та батьків. Воно вибудовується з урахуванням спостережень за розвитком, потребами й інтересами дітей, а також орієнтується на їхню зону найближчого розвитку. Якщо у дитини виникають труднощі у засвоєнні нового досвіду, їй пропонуються адаптовані шляхи подолання цих бар’єрів. Від дорослих це вимагає гнучкості, уважності й вміння відслідковувати індивідуальну динаміку розвитку кожної дитини.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було детально проаналізовано організацію освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО №3 «Дзвіночок» м. Білгород-Дністровський, а також впровадження інноваційних технологій у навчальну практику. Дослідження показало, що адаптація навчального контенту відповідно до особливостей дітей з порушеннями слуху та зору, включаючи використання відеоматеріалів із субтитрами, жестовою мовою, аудіокниг та рельєфно-графічних посібників, значно підвищує доступність знань та ефективність засвоєння матеріалу.

Застосування спеціалізованих програм і мобільних додатків, таких як «AutiSpark», «Otsimo», «Avaz AAC» та «Choiceworks», стимулює розвиток мовлення, пізнавальних та соціальних навичок у дітей з різними особливими освітніми потребами. Інтерактивні засоби навчання, тривимірні моделі, мультимедійні презентації та онлайн-платформи («Osvitoria Hub», «На Урок») сприяють підвищенню включеності дітей у навчальний процес, дозволяють працювати у зручному темпі та зменшують психологічний дискомфорт, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану.

Важливою складовою інклюзивної практики є систематичний моніторинг досягнень дітей із використанням цифрових інструментів, що дозволяє оперативно оцінювати прогрес, коригувати індивідуальні освітні траєкторії та враховувати психоемоційний стан вихованців. Мультидисциплінарний підхід команди супроводу, що включає психолога, логопеда та вихователів, забезпечує цілісність освітнього процесу, узгодженість корекційних і навчальних заходів та ефективну взаємодію з батьками.

Організація колективної діяльності, ігрових, творчих та дослідницьких занять, включаючи роботу в мікрогрупах і форму «кола», забезпечує розвиток соціальної взаємодії, толерантності та навичок співпраці серед дітей. Дитячо-батьківські групи дозволяють закріплювати отримані знання та навички в

домашніх умовах, водночас сприяють формуванню позитивного емоційного клімату та зменшують тривожність дітей.

Таким чином, використання інноваційних освітніх технологій в ЗДО №3 «Дзвіночок», поєднане з адаптованим змістом навчання, мультидисциплінарним супроводом та активним залученням батьків, створює умови для ефективного інклюзивного навчання. Такий підхід забезпечує всебічний розвиток дітей з особливими освітніми потребами, формує життєво важливі компетентності, підвищує рівень їхньої соціалізації та інтеграції у колектив ровесників, що підтверджує ефективність інклюзивного освітнього процесу навіть в умовах надзвичайних обставин, зокрема воєнного стану.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ

3.1. Діагностика ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО

Засоби діагностики якості освіти – це стандартизовані методики, які застосовуються для кількісного та якісного оцінювання рівня сформованості у здобувачів знань, умінь, практичних навичок, а також професійних, громадянських і світоглядних компетентностей. Їхнє основне завдання – встановлення відповідності досягнутого рівня якості вищої освіти державним стандартам. Такі засоби використовуються насамперед під час атестації випускників закладів вищої освіти. Метою цієї процедури є перевірка відповідності результатів навчання визначеним критеріям.

Діагностика ефективності освітнього процесу у закладі дошкільної освіти «Дзвіночок» проводилась в І молодшій групі, де виховується 15 дітей, з яких 3 – діти з особливими освітніми потребами (порушення мовлення, затримка психічного розвитку та труднощі соціальної адаптації). Вибір діагностичного інструментарію обумовлювався необхідністю комплексного оцінювання не лише рівня когнітивного розвитку, але й соціально-комунікативних умінь, емоційного стану та ефективності включення дітей з ООП у групове середовище.

У ході проведення діагностики ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО №3 «Дзвіночок» було використано такі методики: «Кольорові матриці Равена», методика Л. А. Венгера, карта спостереження за розвитком дитини з ООП та анкетування батьків і вихователів. Кожна з них виконує специфічні завдання, а в сукупності вони формують багатовимірну картину освітнього процесу.

Передусім було здійснено аналіз документації, що регламентує освітній процес у групі. Вивчалися індивідуальні програми розвитку (ІПР) дітей з ООП,

планування освітньої роботи вихователів, записи педагогів та фахівців команди психолого-педагогічного супроводу, що дозволило визначити, які цілі ставляться перед педагогами та якими засобами вони досягаються.

Методика «Кольорові матриці Равена» застосовувалася для діагностики рівня когнітивного розвитку дітей. Її вибір зумовлений тим, що вона є невербальною, не залежить від рівня мовленнєвого розвитку та соціокультурних особливостей. Це особливо важливо у випадках, коли серед вихованців є діти з мовленнєвими порушеннями або обмеженими комунікативними можливостями. Методика дозволяє виявити не лише фактичний рівень знань, а й потенційні можливості дитини до логічного мислення, узагальнення, встановлення закономірностей. Таким чином, вона виступає об'єктивним інструментом оцінювання інтелектуального розвитку в умовах інклюзії.

Дослідження за методикою «Кольорові матриці Равена» проводилося індивідуально з кожною дитиною у спокійній, добре освітленій кімнаті, без відволікаючих чинників. Перед початком роботи дитині у доступній формі пояснювалося завдання: «Подивись на малюнок. Він не завершений. Тобі потрібно вибрати один із запропонованих варіантів, щоб закінчити його правильно».

Матеріал методики складався з 5 завдань, які поступово ускладнювалися. Кожне завдання являло собою матрицю з геометричних фігур або абстрактних зображень, де необхідно було знайти відсутній елемент. Дитині пропонувалося обрати правильний варіант із шести поданих (ДОДАТОК А).

Час виконання завдань не обмежувався, однак фіксувався рівень зосередженості та стійкість уваги. Кожна правильна відповідь оцінювалася в 1 бал. За підсумками підраховувалася кількість правильних рішень, що співвідносилася з віковими нормами. Отримані результати дозволили визначити три рівні інтелектуального розвитку:

1. Високий рівень – дитина справлялася з більшістю завдань, проявляла здатність до аналізу, узагальнення та встановлення закономірностей.

2. Середній рівень – дитина допускала помилки при переході до складніших завдань, проте демонструвала базові навички логічного мислення.

3. Низький рівень – спостерігалися труднощі навіть при виконанні елементарних завдань, потреба у додатковому поясненні або повторенні інструкцій.

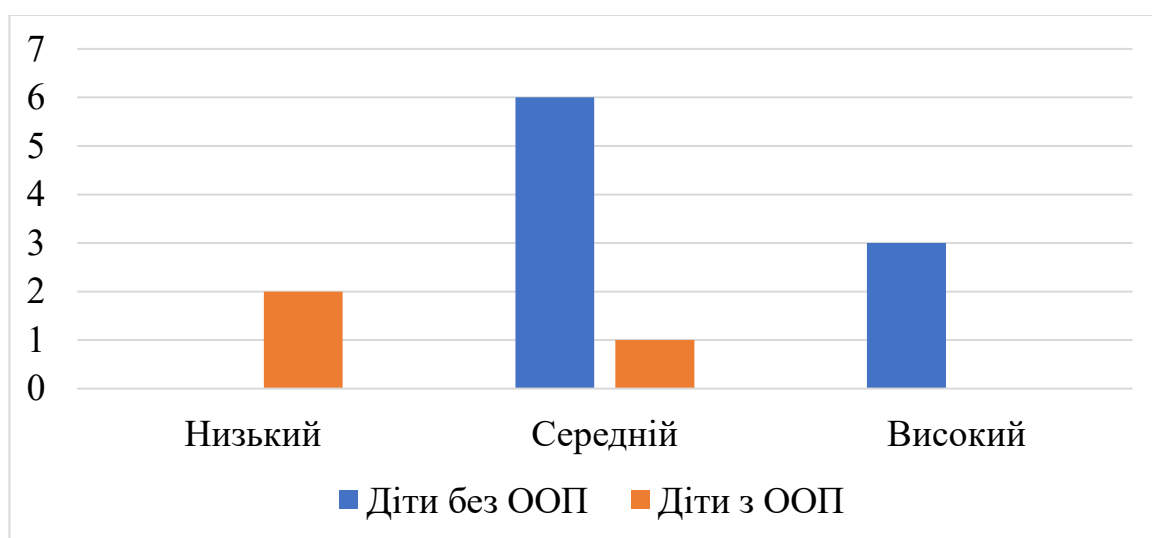

Рисунок 3.1. Розподіл рівня когнітивного розвитку дітей за методикою Равена

Отримані результати за методикою «Кольорові матриці Равена» засвідчили суттєві відмінності між дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами (ООП) та їхніми ровесниками без таких труднощів. Переважна більшість дітей без ООП (6 – 66,7%) продемонструвала середній рівень інтелектуального розвитку, що відповідає віковій нормі. Це свідчить про сформованість базових логічних операцій (порівняння, аналіз, узагальнення), достатню стійкість уваги й зорово-просторове орієнтування. Частина дітей (3 – 33,3%) показала високий рівень, швидко орієнтуючись у завданнях та правильно визначаючи закономірності, що говорить про високий

потенціал інтелектуального розвитку та можливість у подальшому переходити до ускладнених завдань, що стимулюють розвиток творчого мислення.

Результати дітей з ООП виявилися значно неоднорідними, що підтверджує різний рівень сформованості пізнавальної сфери в цій групі. Одна дитина (33,3%) показала рівень, близький до середнього, проте мала труднощі зі збереженням уваги, що свідчить про потребу у спеціальних методиках, що спрямовані на розвиток довільності психічних процесів. Дві дитини (66,7%) виявили низький рівень інтелектуального розвитку, що проявлялося у значних труднощах уже на початку виконання завдань. Вони частково впоралися із завданнями, проте робили хаотичні помилки, що свідчить про недостатній розвиток навичок аналізу та узагальнення. Це вказує на необхідність тренування логічних операцій у поєднанні з вправами на формування послідовності дій.

Отже, у дітей без ООП простежується більш стабільний і прогнозований рівень розвитку, тоді як у групі з ООП – значна варіативність та нерівномірність результатів. Це пояснюється індивідуальними особливостями когнітивної сфери дітей з ООП, які потребують не лише стандартних освітніх завдань, а й спеціально адаптованих методів роботи.

Таким чином, методика Равена довела свою ефективність як об'єктивний інструмент для виявлення як сильних сторін, так і проблемних зон розвитку, які повинні враховуватись у педагогічній практиці та корекційній роботі.

Застосування методик Л. А. Венгера дало можливість оцінити рівень сформованості мовленнєвих операцій у дітей дошкільного віку. Завдання на кшталт «Знайди зайвий предмет», «Чого не стало?» прості у виконанні, проте забезпечують глибокий аналіз здатності до класифікації, узагальнення, диференціації істотних і неістотних ознак предметів (ДОДАТОК Б).

Для дітей з особливими освітніми потребами дані вміння нерідко стають базовими труднощами, що впливають на подальшу готовність до шкільного навчання. Використання методик Венгера дало можливість виявити

індивідуальні сильні й слабкі сторони когнітивного розвитку та визначити напрями корекційної роботи, а також визначити рівень розвитку зорово-моторної координації, просторового орієнтування та довільної уваги, що є базовими передумовами успішної готовності до навчання у школі і показують ефективність освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО №3 «Дзвіночок».

Більшість дітей цієї групи без ООП показали достатню сформованість пізнавальної сфери. Середній рівень розвитку показали 7 дітей (88%). Вони здебільшого успішно виконували завдання на співвіднесення та відтворення зразків, змогли правильно орієнтуватися у просторових відношеннях («ліворуч-праворуч», «вище-нижче»). При цьому спостерігалися поодинокі неточності, пов'язані з неуважністю або поспішністю. Такі результати свідчать про нормальний розвиток когнітивних функцій відповідно до вікових можливостей.

Високий рівень розвитку показали 2 дітей (22%). Дошкільники високого рівня розвитку вирізнялися швидким темпом роботи, правильністю виконання завдань та здатністю самостійно знаходити закономірності. Вони продемонстрували добре розвинені навички класифікації, аналізу, а також уміння утримувати інструкцію в пам'яті протягом усього завдання. Для таких дітей характерний високий пізнавальний потенціал і готовність до ускладнених видів діяльності.

Отже, у дітей без ООП простежується загалом рівномірний і достатньо стабільний розвиток, з тенденцією до випереджального у частини вихованців.

Рівень розвитку інтелектуального розвитку дітей з ООП виявився неоднозначним. Перша дитина змогла частково впоратися із завданнями. Вона правильно виконувала окремі вправи на зорово-просторову орієнтацію, але швидко втрачала увагу, що призводило до помилок. Це свідчить про недостатню сформованість довільної регуляції діяльності.

Друга дитина показала значні труднощі в організації роботи: не могла відтворити зразок без багаторазових підказок, часто губилася у послідовності дій. У результаті виконання було неповним, із великою кількістю неточностей.

Такий результат вказує на низький рівень сформованості когнітивних процесів і потребу у спеціальній корекційній підтримці.

Третя дитина виконала завдання лише фрагментарно: деякі елементи виявилися доступними, але загалом діяльність залишалася несистемною та хаотичною, що свідчить про слабку довільність, нерозвинені навички аналізу та труднощі у сприйнятті інструкції.

У цій групі ми бачимо не лише відставання від вікової норми, але й якісні труднощі, що стосуються уваги, організації діяльності, просторового мислення та довільного контролю. У дітей з ООП немає стабільного середнього рівня, натомість усі діти демонструють ті чи інші труднощі. Це означає, що без цілеспрямованої корекційної роботи їм буде важко опанувати програму початкової школи.

Таким чином, методики Венгера стали не лише діагностичним інструментом, а й орієнтиром для визначення напрямів корекційно-розвивальної роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби.

Спостереження – це один із ключових методів діагностики ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО. Спостереження дозволяє отримати об'єктивні дані про реальний перебіг освітнього процесу в інклюзивній групі, взаємодію дітей між собою та з педагогом, а також ефективність впроваджених корекційних і розвивальних заходів.

Основні цілі:

1. Оцінити рівень соціальної взаємодії дітей з ООП і їхніх ровесників.
2. Виявити ступінь адаптації дітей з особливими освітніми потребами у групі.
3. Оцінити ефективність методів і прийомів, що використовуються педагогами.
4. Визначити потребу в додаткових ресурсах та індивідуальному підході.

Спостереження проводилося протягом двох тижнів під час різних видів діяльності: колективних ігор, навчально-ігрових завдань та творчорозвивальних занять. Тривалість одного спостереження становила 25 хвилин. Дослідник розташовувався так, щоб не заважати дітям, але мати змогу фіксувати всі прояви поведінки.

Основні показники, що оцінювалися:

- активність у колективних іграх;
- вербальна та невербальна комунікація;
- емоційний стан;
- взаємодія з педагогом та асистентом;
- рівень самостійності у виконанні завдань;
- реакція на допомогу педагога.

Кожен показник оцінювався за трьохступеневою шкалою, де оцінка 1 – не проявляє, 2 – проявляє частково, 3 – проявляє активно.

Результати спостереження були систематизовані у спеціальній карті спостереження. Застосування карти забезпечує можливість об'єктивної оцінки динаміки розвитку, що особливо важливо в умовах інклюзивної освіти, де головним показником ефективності є не стільки кінцевий результат, скільки поступові якісні зміни у поведінці та навичках дитини.

Карта спостереження виступає універсальним інструментом, що дозволяє простежити динаміку розвитку дитини у процесі її включення в інклюзивне середовище. Вона охоплює не лише когнітивні, а й соціально-комунікативні, емоційні та фізичні аспекти розвитку. Систематичне спостереження дає змогу отримати не фрагментарні дані, а комплексне уявлення про особливості функціонування дитини у групі, її взаємодію з однолітками та дорослими (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Карта спостереження за дітьми з ООП

Показник	Дитина 1 (порушення мовлення)	Дитина 2 (затримка психічного розвитку)	Дитина 3 (труднощі соціальної адаптації)
Активність у колективних іграх	2 – бере участь частково, потребує підказок	1 – мало залучається, часто залишається осторонь	2 – бере участь, але швидко втомлюється
Вербальна комунікація	1 – рідко висловлює думки словами	2 – висловлює частково, за підтримки	2 – говорить, але обмежено, сором'язливо
Невербальна комунікація	3 – активно жестикулює, міміку використовує для спілкування	2 – міміка присутня, іноді допомагає передати бажання	2 – контакт очима, але уникає дотиків з іншими
Участь у навчально-ігрових завданнях	2 – потребує допомоги вихователя	1 – виконує лише частину завдань, потребує постійної підтримки	2 – виконує завдання, але швидко відволікається
Емоційний стан	2 – іноді тривожність, але переважно спокійна	1 – часто фрустрація, плаче при невдачах	2 – сором'язливість, але радіє успіхам
Взаємодія з ровесниками	2 – грає з іншими за підтримки вихователя	1 – майже не взаємодіє	2 – прагне взаємодії, але обережно
Взаємодія з педагогом/асистентом	3 – активно реагує на підказки	3 – потребує інструкцій, але виконує	3 – прислухається до порад, активно виконує
Самостійність у виконанні завдань	2 – частково самостійна	1 – потребує постійної підтримки	2 – обмежено самостійна
Реакція на допомогу педагога	3 – охоче приймає допомогу	3 – потребує допомоги, реагує позитивно	3 – приймає допомогу, продовжує роботу

Спостереження дозволило виявити позитивні та проблемні аспекти інтеграції дітей з ООП:

1. Діти проявляють позитивну динаміку у взаємодії з педагогом та асистентом, активно реагують на допомогу.
2. У колективних іграх та навчальних завданнях потребують підтримки та мотивації.
3. Емоційний стан дітей змінюється залежно від рівня складності завдання: деякі демонструють тривожність або фрустрацію, інші – радість від успіхів.
4. Загальна інтеграція у групу поступово відбувається, спостерігається покращення соціальної взаємодії та комунікації.

На основі даних спостереження можна коригувати освітній процес Білгород-Дністровського ЗДО (ясла-садок) №3 «Дзвіночок», адаптувати завдання та розробляти індивідуальні програми розвитку для дітей з ООП.

Додатково проведено анкетування вихователів та асистента вихователя. Питання стосувалися методичних прийомів, що використовуються у роботі з дітьми, наявних труднощів, а також сприйняття педагогами ефективності командної взаємодії. На цьому ж етапі узгоджувалися критерії спостереження за дітьми: участь у колективних формах діяльності, емоційний комфорт, комунікація з ровесниками та дорослими, виконання завдань за зразком (ДОДАТОК В).

Анкетування було використане з метою отримання додаткової інформації про якість освіти в інклюзивній I молодшій групі ЗДО №3 «Дзвіночок». Даний інструмент дозволяє оцінити суб'єктивне сприйняття ефективності інклюзивного процесу, визначити очікування, побоювання та запити дорослих, а також виявити сильні сторони й проблемні зони закладу освіти.

В опитуванні взяли участь 4 особи: 2 вихователі, асистент вихователя та практичний психолог. Результати представлено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Результати анкетування педагогів інклюзивної групи ЗДО (n=4)

№	Питання	Варіант відповіді	Кількість респондентів
1	Рівень готовності до роботи з дітьми з ООП	високий	1
		середній	2
		низький	1
2	Забезпеченість методичними матеріалами	повністю	0
		частково	3
		відчувають брак	1
3	Співпраця з асистентом вихователя	постійно	2
		іноді	2
		рідко	0
4	Участь у створенні ІПР	активно	1
		частково	2
		не залучені	1
5	Основні труднощі (множинна відповідь)	мовленнєві бар'єри	2
		труднощі соціальної адаптації	1
		недостатня підготовка педагогів	1
6	Підтримка з боку колег/адміністрації	так	3
		частково	1
		ні	0
7	Прийняття дітей з ООП ровесниками	повністю	2
		частково	2
		не приймають	0
8	Результативність інклюзивного навчання	висока	1
		середня	3
		низька	0
9	Додаткові ресурси	методичні матеріали	3
		роздаткові засоби	1
10	Досягнення (відкрите питання)	покращення соціальної взаємодії	2
		розвиток мовлення	1
		включення у колективні ігри	1

Аналіз анкетування педагогів інклюзивної групи показав, що рівень готовності до роботи з дітьми з ООП більшість респондентів оцінила як середній (50%), що свідчить про наявність базових знань та навичок, проте залишається потреба у вдосконаленні професійної компетентності.

Проблемним виявилось питання методичного забезпечення: жоден педагог не вказав на повну забезпеченість, тоді як 75% зазначили лише часткову, а 25% – відсутній брак. Щодо взаємодії з асистентом вихователя, половина педагогів співпрацюють постійно, інша половина – епізодично. Це свідчить про потенціал до більш ефективного використання можливостей командної роботи.

Участь у розробці індивідуальних програм розвитку (ІПР) обмежена: лише 25% беруть активну участь, 50% – частково, що вказує на потребу у більш системному залученні вихователів до цього процесу.

Серед основних труднощів найчастіше згадувалися мовленнєві бар'єри (50%), проблеми соціальної адаптації дітей (25%) та брак часу для індивідуальної роботи (25%).

Більшість педагогів, а саме 3 особи, відзначили підтримку з боку адміністрації та колег (75%), що створює позитивний фон для реалізації інклюзії. Цікаво, що прийняття дітей з ООП ровесниками оцінили однаково як «повне» та «часткове» (по 50%), що свідчить про поступову інтеграцію, але водночас – наявність епізодів неповного прийняття.

Щодо результативності інклюзивного навчання, 3 педагогів (75%) оцінили її як середню, лише 25% – як високу. Такі результати демонструють позитивну динаміку якості освіти в інклюзивних групах Білгород-Дністровського ЗДО, проте вказують на потенціал для покращення.

У відкритих відповідях педагоги зазначили, що головними досягненнями у роботі є покращення соціальної взаємодії дітей (50%), розвиток мовлення (25%) та включення у колективні ігри (25%).

Таким чином, анкетування стало важливим соціально-психологічним доповненням до діагностичних методик, спрямованих на оцінку когнітивного

розвитку. Результати проведеного анкетування свідчать про наявність позитивних тенденцій у розвитку інклюзивного освітнього середовища, проте водночас підтверджують потребу в додатковому методичному забезпеченні, підвищенні кваліфікації педагогів та інтенсифікації корекційно-розвивальної роботи з дітьми з ООП.

Застосований комплекс методик дозволив оцінити ефективність інклюзивного освітнього процесу з кількох позицій: інтелектуальної, когнітивної, соціальної та емоційної. Поєднання стандартизованих тестів, педагогічного спостереження та опитування вихователів забезпечило можливість формування об'єктивної та всебічної оцінки динаміки розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної групи ЗДО.

3.2. Програма забезпечення ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО

Сучасна система дошкільної освіти України спрямована на забезпечення рівних прав і можливостей усіх дітей, незалежно від їхніх психофізичних особливостей. У зв'язку з цим особливого значення набуває організація освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО. Практика показує, що навіть за умов нормативно-правової підтримки (Закон України «Про освіту», Закон «Про повну загальну середню освіту», Концепція розвитку інклюзивної освіти, Базовий компонент дошкільної освіти) заклади стикаються з рядом проблем: недостатня методична підготовка педагогів, обмеженість матеріально-технічного забезпечення, складності психолого-педагогічного супроводу, низька поінформованість батьків [59, с. 62].

З огляду на вказані труднощі нами була розроблена Програма забезпечення ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах Білгород-Дністровського ЗДО №3 «Дзвіночок», метою якої стало підвищення якості освітніх послуг та створення сприятливих умов для розвитку дітей з особливими освітніми потребами (ДОДАТОК Г).

Етапи реалізації програми:

I. Діагностичний етап – вивчення особливостей дітей з ООП (на основі висновків ІРЦ та власних спостережень педагогів); анкетування педагогів і батьків з метою визначення рівня їхньої готовності до роботи в інклюзивному середовищі.

II. Проєктувальний етап – складання індивідуальних програм розвитку, визначення корекційно-розвивальних заходів, розподіл обов'язків між фахівцями команди супроводу.

III. Практичний етап – реалізація запланованих заходів: проведення корекційних занять (логопедичних, психологічних, дефектологічних), адаптація освітнього матеріалу, використання інтерактивних методів навчання.

IV. Контрольно-аналітичний етап – проміжне та підсумкове оцінювання результатів (три рази на рік), аналіз динаміки розвитку дітей, корекція програм.

У процесі реалізації Програми передбачалося досягнення таких результатів:

- підвищення професійної компетентності вихователів та їх готовності працювати з дітьми з ООП;
- зростання рівня задоволеності батьків організацією освітнього процесу;
- покращення комунікативних, когнітивних та соціальних навичок дітей з ООП;
- формування сприятливого мікроклімату у дитячому колективі, зниження випадків відторгнення чи ізоляції;
- активізація співпраці між педагогами та батьками.

Одним із ключових напрямів стала організація корекційно-розвивальних занять, які відповідали індивідуальним програмам розвитку. Заняття на

кшталт «Вчимося слухати і зосереджуватися» відкривали дітям можливість поступово формувати здатність до концентрації уваги. Використання ігор «Світлофор», «Знайди звук», «Повтори рух» створювало сприятливі умови для розвитку довільної регуляції, що особливо важливо для дошкільників із затримкою психічного розвитку. Практична побудова таких занять, заснована на роботі в мікрогрупах (2-4 дитини), дозволяла максимально враховувати індивідуальні особливості кожного учасника. Завдяки невеликій кількості дітей у групі педагог мав змогу оперативно коригувати завдання, надавати миттєвий зворотний зв'язок і стежити за правильністю вимови. Також така організація сприяла збереженню уваги дітей: короткі серії завдань чергувалися з іграми та рухливими вправами, що допомагало уникати перевтоми. Робота в мікрогрупах створювала психологічно безпечне середовище, де кожна дитина могла спробувати висловитися, повторити звук чи слово без страху помилки, одночасно спостерігаючи за однолітками і навчатися через наслідування. Такий підхід дозволив підтримувати оптимальне навантаження на нервову систему, поєднуючи активну мовленнєву діяльність із відпочинком і емоційним розвантаженням.

Значну роль відігравали логопедичні заняття, серед яких особливої уваги заслуговувала робота зі складання слів із частин. Зокрема, проводилися такі заходи, як:

- складання слів із складів: дітям пропонували окремі склади (наприклад, «ма», «ши», «на»), з яких вони повинні були скласти слово та вимовити його правильно;
- добір мовленнєвих моделей до зображень предметів: на картках з малюнками (тварини, фрукти, предмети побуту) діти підбирали речення або словосполучення, що описують зображення, наприклад, «Кіт п'є молоко»;
- вправи з розрізною азбукою: дітям пропонували скласти літери в правильному порядку, щоб утворити слова, а потім проговорити їх, що сприяло розвитку фонематичного слуху;

- ігри на розвиток фонематичного слуху: наприклад, діти виділяли перший чи останній звук у слові, знаходили слова з однаковим звуком, виконували завдання на рими;
- індивідуальні завдання з активізації словникового запасу: підбиралися слова відповідно до тематики заняття (одяг, їжа, транспорт) та рівня мовленнєвих можливостей дитини.

Такі заняття проводилися індивідуально, що дозволяло допасовувати темп роботи та рівень складності до актуальних мовленнєвих можливостей кожної дитини, забезпечуючи ефективне закріплення матеріалу та розвиток мовленнєвих навичок.

Не менш важливою була сенсорна складова. Заняття «Доторкнись і вгадай», де діти працювали з мішечками різної фактури, сенсорними боксами та фактурними поверхнями, сприяли розвитку тактильного сприймання та, водночас, зменшенню сенсорного перевантаження. Під час заняття на столах розміщувалися мішечки з різною фактурою (шовк, фетр, мішковина, хутро, бавовна), сенсорні бокси, наповнені крупами (гречка, рис), квасолею, піском, гелевими кульками, фактурні доріжки та панелі (ребристі, пухкі, гладкі, шорсткі). Таке середовище давало дітям можливість працювати у власному темпі та самостійно обирати комфортні текстури. Діти в шкарпетках проходили по доріжках з різною фактурою, що мало на меті активізувати тактильні рецептори ступні, нормалізувати сенсорні реакції. Вправа супроводжувалася запитаннями «Яка доріжка м'яка?», «Де приємно?», «Де трошки лоскотно?», що розвивало самоусвідомлення та словниковий запас. Сенсорні вправи не лише знижували рівень тривожності, а й допомагали вибудовувати стабільний контакт із навколишнім середовищем, що є необхідною умовою для навчання дітей із сенсорними порушеннями або особливими поведінковими реакціями.

Особливе місце займали соціально-комунікативні заняття, зокрема робота за темою «Ввічливі слова у грі». Розігрування життєвих ситуацій на

прикладі сюжетно-рольових ігор «У магазині», «У гостях», «У лікаря» – формувало навички соціальної поведінки, а використання піктограм допомагало дітям оволодіти доступними фразовими моделями. Застосування рольових ігор сприяло не лише формуванню мовлення, а й розвитку емпатії, уміння просити про допомогу, дякувати, висловлювати емоції без конфліктних проявів.

Спостереження зафіксували зростання впевненості під час комунікації, зменшення кількості конфліктних ситуацій, поява здатності ініціювати діалог та адекватно реагувати на соціальні сигнали. Окрім того, розвиток емпатії та уміння просити про допомогу позитивно вплинув на інтеграцію дітей у групове середовище.

Таким чином, соціально-комунікативні заняття, побудовані на рольовій грі, стали дієвим інструментом формування адаптивної поведінки, емоційної зрівноваженості та функціонального мовленнєвого розвитку дітей з ООП.

Паралельно із цим проводилася системна робота з емоційною сферою дітей. Заняття «Впізнай емоцію» сприяло формуванню здатності розпізнавати та називати власні переживання. Використання карток PECS, емоційних смайлів та вправи «Емоційне дзеркало» дозволяли поступово формувати емоційний інтелект, що є важливою складовою соціальної адаптації.

Окремий блок роботи був спрямований на педагогів. Під час тренінгу «Диференціація та адаптація завдань у роботі з дітьми з ООП» педагоги освоювали методики адаптації інструкцій, змінення темпу діяльності, використання альтернативних способів пояснення навчального матеріалу. Методичні практикуми та круглі столи забезпечували формування єдиної стратегії командної взаємодії, що є одним із провідних факторів успіху інклюзивної освіти.

Важливою складовою програми стала робота з батьками. Шляхом проведення консультації щодо мовленнєвого розвитку на тему «Підтримка мовленнєвого розвитку дітей з ООП у домашніх умовах», тренінгів з емоційної підтримки та майстер-класів з виготовлення дидактичних матеріалів залучали

батьків до корекційного процесу, роблячи їх активними партнерами педагогів. Завдяки цьому родини отримували чіткі рекомендації та практичні інструменти, а діти – можливість продовжувати навчання і тренування навичок у домашньому середовищі. Завдяки залученню батьків вдалося створити єдиний корекційний простір «заклад-дитина-сім'я», що сприяло стабільності здобутих результатів, узгодженості підходів та посиленню позитивної динаміки розвитку вихованців у природному, домашньому середовищі.

Створення сенсорного маршруту, впровадження візуального розкладу, облаштування «куточка емоцій» стали важливою частиною організаційної роботи. Ці зміни сприяли формуванню передбачуваного середовища, що є критично важливим для дітей з ООП, адже знижує рівень емоційного напруження та робить перебіг кожного дня зрозумілим і безпечним.

Усі заходи, реалізовані в межах програми, об'єднувала єдина мета – створити умови для гармонійного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, забезпечити їм можливість навчатися разом з однолітками та отримувати необхідну підтримку. Комплексна взаємодія фахівців, батьків і педагогів дозволила вибудувати системний підхід, у центрі якого перебувала дитина, її унікальність та потенціал. Саме таким чином інклюзивна освіта у ЗДО поступово перетворилася на живий, динамічний процес, у якому кожен учасник освітнього середовища виконував свою важливу роль.

Під час реалізації Програми забезпечення ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО здійснено моніторинг динаміки розвитку дітей з особливими освітніми потребами, рівня готовності педагогів до роботи в інклюзивному середовищі та ступеня залученості батьків.

На початковому етапі діагностики було зафіксовано неоднорідний рівень розвитку дітей із особливими освітніми потребами: порушення мовлення, затримка психічного розвитку та труднощі соціальної адаптації. Усі три випадки вимагали індивідуалізованого підходу. Разом з тим, у педагогів спостерігався середній рівень готовності до роботи в умовах інклюзії: лише 2

особи (25%) працівників відчували себе компетентними й впевненими у виборі методів, більшість (4 педагоги – 50%) перебували на рівні часткової готовності, а ще двоє (25%) виявили брак знань і досвіду.

У батьківській спільноті теж існували певні труднощі: лише 5 з 12 батьків, що становить 40% від загальної кількості, активно долучалися до освітнього процесу, решта 7 (60%) займали позицію пасивних спостерігачів, не завжди усвідомлюючи значення співпраці з педагогами, що створювало передумови для часткової ізоляції дітей з ООП та посилювало відчуття бар'єрності у взаєминах із ровесниками.

Під час реалізації Програми було здійснено повторну комплексну діагностику, що включала анкетування педагогів, індивідуальні обстеження дітей, спостереження за груповою взаємодією та інтерв'ювання батьків.

Після завершення програми відзначено:

- підвищення професійної компетентності педагогів щодо адаптації освітніх завдань;
- покращення навичок командної взаємодії (вихователів, асистента, психолога, логопеда);
- формування єдиного підходу до підтримки дітей з ООП;
- зростання впевненості педагогів у стилях комунікації з батьками дітей з ООП;
- активне використання візуалізації, альтернативної комунікації, сенсорних пауз у повсякденному освітньому процесі.

Результати виявили низку важливих тенденцій:

1. Покращення мовленнєвих умінь.

У дитини з мовленнєвими порушеннями кількість активних слів зросла майже удвічі: із приблизно 50 до понад 100. Вона почала будувати прості речення з трьох-чотирьох слів, у 70% випадків (7 з 10 спроб) дитина самостійно ініціювала спілкування з ровесниками, тоді як раніше це

траплялося у 30% випадків (3 з 10). Такий результат доводить ефективність логопедичних занять та мовленнєвих ігор, інтегрованих у повсякденну діяльність.

2. Зростання рівня пізнавальної активності.

У дитини із затримкою психічного розвитку час концентрації уваги зріс майже вдвічі (з 3 до 7 хвилин). Вона навчилася рахувати до десяти, групувати предмети за кольором і формою, а 60% завдань виконувала вже без допомоги дорослого. Це є вагомим доказом того, що системні індивідуальні заняття з психологом та дефектологом здатні подолати бар'єр у засвоєнні навчального матеріалу.

3. Зменшення соціальних конфліктів.

Дитина з труднощами соціальної адаптації під час повторної діагностики продемонструвала позитивні зрушення: кількість конфліктів у групі знизилася майже на 50% (із 3-4 випадків на тиждень до 2). Участь у колективних іграх тривала до 20 хвилин, а близько 80% міжособистісних контактів відбувалися без агресії. Такі дані підтверджують, що психологічні тренінги та групові ігри суттєво впливають на формування соціально прийнятної поведінки.

4. Професійний розвиток педагогів.

Після реалізації програми 6 із 8 педагогів (75%) ЗДО «Дзвіночок» оцінили свій рівень готовності до роботи з дітьми з ООП як достатній, а 2 (25%) навіть як високий. Вони зазначили, що завдяки співпраці з інклюзивно-ресурсним центром отримали практичні інструменти й відчували впевненість у власній професійній спроможності.

5. Активізація батьків.

Рівень залучення батьків зріс удвічі: 80% брали участь у заходах групи, всі відвідували індивідуальні консультації з логопедом і психологом. Двоє

батьків відзначили суттєві зміни і у побутовій самостійності дітей (самостійне одягання, прояв ініціативи у спілкуванні вдома).

6. Поліпшення соціального клімату в групі.

Якщо на початку дослідження 25% дітей уникали контактів із ровесниками з ООП, то наприкінці – лише 8%. Рівень участі дітей з особливими потребами у спільних іграх зріс із 30% до 65%. Це підтверджує, що коректна організація інклюзивного середовища формує у дітей толерантність і готовність до співпраці.

Отримані результати свідчать про очевидний позитивний вплив комплексної програми на всі рівні освітнього процесу: розвиток дітей з особливими освітніми потребами, професійну готовність педагогів, активність батьків та загальний психологічний клімат у групі. Зростання показників у середньому на 40% є переконливим доказом доцільності впровадження інклюзивних практик.

Дані узагальнено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Порівняльна характеристика показників до та після реалізації Програми

Показник	До програми	Після програми
Мовленнєві уміння дитини з порушеннями мовлення	50 активних слів, 30% самостійних ініціатив	100+ активних слів, 70% самостійних ініціатив
Концентрація уваги дитини з затримкою психічного розвитку	3 хвилини	7 хвилин
Виконання завдань без допомоги дорослого (з РПР)	0%	60%
Кількість соціальних конфліктів у дитини з труднощами адаптації	3-4 рази/тиждень	2 рази/тиждень
Тривалість участі у колективних іграх	до 10 хвилин	до 20 хвилин

Продовження таблиці 3.3.

Готовність педагогів до роботи з ООП	25% високий, 50% часткова, 25% низький	25% високий, 75% достатній
Активність батьків у групі	40%	80%
Самостійність дітей вдома (ініціатива, одягання)	—	частково проявлялася
Діти, що уникали контакту з ровесниками з ООП	25%	8%
Участь дітей з ООП у спільних іграх	30%	65%

Фактично, дослідження продемонструвало, що інклюзивна освіта у дошкільному віці не лише можлива, а й ефективна за умови цілеспрямованої, скоординованої роботи педагогів, фахівців і батьків. Це відкриває нові перспективи для подальшої науково-практичної роботи та створює базу для удосконалення інклюзивного середовища в ЗДО.

Для ефективної організації освітнього процесу в інклюзивних групах важливим є дотримання встановленої кількості дітей з ООП. Зокрема, у групі може виховуватися не більше трьох таких дітей. При цьому допускається:

- від одного до трьох дітей із порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором або слухом, легкими інтелектуальними порушеннями тощо;
- до двох дітей із тяжкими мовленнєвими порушеннями, з-поміж глухих чи сліпих;
- лише одна дитина зі складними комбінованими порушеннями розвитку [62, с. 117].

Індивідуалізація освітнього процесу для дітей з ООП забезпечується шляхом складання індивідуальної програми розвитку (ІПР), що ґрунтується на висновку ЗДО про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку та, за потреби, на індивідуальній програмі реабілітації дитини з інвалідністю.

Розроблення ІПР здійснює команда психолого-педагогічного супроводу, до якої входять: адміністрація закладу (директор або вихователь-методист), вихователі, асистент вихователя інклюзивної групи, практичний психолог, соціальний педагог, логопед, дефектолог та інші фахівці відповідно до потреб дитини. Обов'язковим є також залучення батьків або законних представників. Працівники ЗДО повинні надавати консультації педагогам, брати участь у засіданнях команди та допомагати у виборі методик організації освітнього процесу [39, с. 60].

У випадку, якщо дитина паралельно відвідує реабілітаційну установу, її індивідуальна програма розвитку погоджується з індивідуальною програмою реабілітації. ІПР складається на навчальний рік, затверджується директором ЗДО, узгоджується з батьками та переглядається щонайменше тричі на рік (або частіше за потреби). Для дітей з інтелектуальними порушеннями додатково розробляється індивідуальний освітній план терміном на три місяці з можливістю його подальшого продовження.

Контроль за організацією корекційно-розвивальної роботи, виконанням завдань ІПР та індивідуальних освітніх планів здійснює директор ЗДО або вихователь-методист. Залежно від особливостей розвитку дитини, її віку та складності порушень, кількість корекційних занять може становити від 2 до 5 на тиждень. При цьому такі години не включаються до загального навчального навантаження дитини. Тривалість занять визначається з урахуванням віку та виду діяльності. Вони можуть проводитися індивідуально або в малих групах (2-5 дітей) із подібними особливостями розвитку.

У разі створення інклюзивної групи в штатному розписі обов'язково передбачається посада асистента вихователя. Цей фахівець відповідає за особистісно орієнтований підхід до кожної дитини, бере участь у складанні та реалізації ІПР, а також адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних освітніх потреб. Посада асистента вводиться з розрахунку одна штатна одиниця на одну інклюзивну групу.

3.3. Методичні рекомендації щодо вдосконалення освітнього процесу в інклюзивних групах

Інклюзивна освіта в сучасному закладі дошкільної освіти є не лише інноваційною практикою, а й важливою умовою реалізації права кожної дитини на рівний доступ до якісної освіти. Проте для досягнення високих результатів необхідно постійно вдосконалювати організацію освітнього процесу, враховуючи індивідуальні можливості та потреби дітей з ООП.

Відповідно до положень Закону України «Про освіту» система забезпечення якості освітнього процесу має два рівні – зовнішній і внутрішній [11].

Внутрішня система забезпечення якості освіти трактується як комплекс умов, процедур та заходів, які реалізуються всередині закладу освіти та спрямовані на підвищення результативності освітніх і управлінських процесів. Її завданням є забезпечення належного рівня освітнього процесу, формування у дітей раннього та дошкільного віку ключових компетентностей і створення умов для гармонійного розвитку особистості.

Частина третя статті 41 Закону України «Про освіту» визначає, що внутрішня система якості може охоплювати такі складові:

- наявність стратегії (політики) та процедур щодо забезпечення якості освіти;
- дієву систему та механізми підтримки академічної доброчесності;
- відкриті критерії, правила і процедури оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти;
- оприлюднені принципи, правила і методики оцінювання педагогічної та науково-педагогічної діяльності працівників закладу;
- чітко визначені критерії оцінювання ефективності управлінської діяльності керівних кадрів;

- достатнє ресурсне забезпечення для організації освітнього процесу, зокрема для самостійної діяльності здобувачів освіти;
- використання сучасних інформаційних систем для підвищення ефективності управління закладом;
- створення інклюзивного освітнього середовища, що ґрунтується на принципах універсального дизайну та розумного пристосування [11].

З огляду на вищезазначене, ключовими компонентами внутрішньої системи забезпечення якості освіти в закладах дошкільної освіти виступають:

- стратегія забезпечення якості освіти, закріплена в програмі ЗДО;
- система критеріїв, правил і процедур для оцінювання життєвої компетентності дошкільників;
- критерії та процедури оцінювання професійної діяльності педагогів;
- правила оцінювання управлінської роботи керівників закладу;
- належна ресурсна база для проведення освітнього процесу;
- створення інклюзивного середовища, яке відповідає сучасним вимогам та забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної дошкільної освіти.

Інклюзія у закладах дошкільної освіти є складним педагогічним і соціальним процесом, що забезпечує рівний доступ до освітніх можливостей для всіх дітей незалежно від їхніх фізичних, когнітивних або соціальних особливостей. Інклюзивні групи створюють умови не лише для розвитку пізнавальної сфери, а й для формування соціальних компетентностей, толерантності та емпатії, що є основою гармонійного розвитку особистості.

Одним із головних є індивідуалізація освітнього процесу. Вона є ключовим чинником ефективної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, так як врахування індивідуальних особливостей кожної дитини дозволяє адаптувати зміст навчання до її темпу розвитку. Дослідження показують, що у дітей із затримкою психічного розвитку процес засвоєння нових знань відбувається значно повільніше, ніж у їхніх ровесників. Тому

застосування адаптованих завдань та диференційованих підходів, зокрема зменшення обсягу завдань або використання наочних матеріалів, сприяє формуванню позитивної самооцінки та підвищує мотивацію до навчання. Наприклад, під час математичних занять дітям із ООП можна пропонувати завдання меншого обсягу, що забезпечує успіх у виконанні завдання та стимулює подальшу активність.

Використання різноманітних форм і методів навчання забезпечує ефективність інклюзивного освітнього процесу. Дошкільний вік характеризується природним прагненням дітей до пізнання світу через гру, що обумовлює необхідність використання сюжетно-рольових ігор, арт-терапії, казкотерапії та інших інтерактивних методів. Такі форми навчання дозволяють одночасно розвивати мовлення, соціальні навички та емоційну сферу. Наприклад, діти з мовленнєвими порушеннями швидше засвоюють нові слова через рольові ігри, а діти з труднощами соціальної взаємодії – через колективні вправи, що сприяють співпраці та взаєморозумінню.

Рольові ігри створюють ситуації, в яких дитина може практикувати нові слова та мовні конструкції в безпечному і природному середовищі. Під час таких ігор можна застосовувати наступні методи: казкотерапія, де дитина озвучує репліки героїв; сюжетно-рольові ігри, що імітують повсякденні ситуації (магазин, лікарня, школа); дидактичні ігри на формування лексики, наприклад, складання історії з карток із зображеннями або створення міні-сценок з використанням нових слів. Важливим є поетапне введення нових термінів і повторення через різні сенсорні канали: зоровий (картки, малюнки), слуховий (проговорювання, пісеньки), руховий (жести, пантоміма). Такий комплексний підхід стимулює розвиток активного словника, покращує артикуляцію та формує впевненість у власних мовленнєвих здібностях.

Для дітей із труднощами соціальної взаємодії ефективними є колективні вправи, що сприяють навчанню співпраці та взаєморозумінню. До таких вправ відносяться: групові творчі проєкти, де діти разом створюють аплікації, малюнки або моделі; ігри на взаємодію, наприклад, «ланцюжок слів»,

«передай м'яч з командним завданням», де успіх залежить від взаємної підтримки; ігри на рольове чергування, що стимулюють розуміння емоцій та мотивів інших дітей; ситуаційні вправи на вирішення конфліктів, де педагог моделює складну соціальну ситуацію, а діти разом шукають вихід. Такі методики розвивають соціальні компетентності, навички емоційного самоконтролю та вміння комунікувати, що забезпечує більш ефективну інтеграцію дитини у колектив.

Крім того, для обох груп дітей ефективним є застосування мультимедійних та інтерактивних ресурсів. Наприклад, навчальні програми з аудіо- та відеопідтримкою можуть допомогти дітям із мовленнєвими порушеннями запам'ятовувати нові слова та конструкції, а дітям із соціальною дезадаптацією – відпрацьовувати моделі поведінки в колективі. Інтерактивні дошки, планшети та сенсорні панелі дозволяють організовувати ігрові вправи у групі, де кожна дитина має активну роль і може взаємодіяти з однолітками в структурованому і безпечному середовищі.

Таким чином, системне використання рольових ігор, колективних вправ та інтерактивних технологій забезпечує комплексний розвиток дітей із мовленнєвими та соціальними труднощами, стимулюючи як мовленнєву компетентність, так і соціальні навички, що є основою успішної інтеграції у дитячий колектив та подальшого навчання.

Ефективність освітнього процесу в інклюзивних групах значною мірою визначається і організацією командної роботи педагогів та фахівців. Взаємодія вихователя, асистента, логопеда, психолога, дефектолога та батьків дозволяє комплексно оцінювати потреби кожної дитини та коригувати освітній процес. Такий міждисциплінарний підхід забезпечує своєчасне реагування на труднощі, що виникають, та сприяє більш ефективній соціалізації дітей з ООП. Наприклад, при спостереженні за підвищеною тривожністю дитини команда фахівців може розробити комплекс заходів, що включає психологічну підтримку, мовленнєві вправи та адаптовані ігрові завдання.

Створення сприятливого інклюзивного середовища є не менш важливою умовою активного залучення дітей до навчання. Простір групи має бути організований відповідно до принципів універсального дизайну: наявність доступних навчальних матеріалів, зонування для різних видів діяльності, відсутність фізичних перепон. Такі умови дозволяють дітям із сенсорними або моторними труднощами самостійно виконувати завдання та брати участь у спільних активностях. Наприклад, «сенсорні куточки» з різнорельєфними поверхнями та тактильними іграшками сприяють зниженню емоційного напруження та активній участі дітей у заняттях.

Партнерство з батьками є невід'ємною складовою інклюзивного процесу. Батьки виступають активними учасниками навчально-виховного процесу, закріплюють вдома здобуті навички та сприяють формуванню у дитини впевненості у власних силах. Розвиток батьківських компетентностей через тренінги та консультації є ключовим елементом комплексної системи підтримки дітей із ООП. Освітні заходи для батьків спрямовані на формування знань про особливості розвитку дітей, ефективні стратегії навчання та способи організації домашнього середовища, що стимулює розвиток когнітивних, мовленнєвих та соціальних навичок.

Навчання батьків методам розвитку самостійності дитини включає практичні поради та демонстрацію вправ, що сприяють формуванню навичок самообслуговування, планування власних дій та прийняття рішень. Наприклад, батьки можуть опановувати техніки поступового делегування завдань, створювати наочні схеми дня, стимулювати дитину самостійно обирати ігрові або навчальні активності. Такі дії формують у дитини відчуття контролю над власними вчинками, підвищують внутрішню мотивацію до навчання та сприяють розвитку відповідальності.

Окрему увагу варто приділити навчанню батьків методам соціальної взаємодії та розвитку емоційної компетентності дитини. Через рольові ігри та моделювання соціальних ситуацій батьки навчаються допомагати дітям висловлювати свої потреби, регулювати емоції та взаємодіяти з однолітками у

різних ситуаціях. Це безпосередньо впливає на рівень адаптації дітей у дитячому садку та підвищує їхню здатність долати труднощі у спілкуванні.

Крім того, тренінги для батьків на теми «Корекційна педагогіка за методикою Н. Н. Войтенко», «Методика раннього мовленнєвого розвитку Л. П. Виготської», «Методика розвитку М. Монтесорі» тощо охоплюють питання корекційно-розвивальних методик, які застосовуються у ЗДО. Батьки отримують рекомендації щодо використання сенсорних матеріалів, мовленнєвих вправ, інтерактивних ігор та спеціалізованих дидактичних ресурсів вдома, що забезпечує послідовність і наступність навчального процесу. Такий підхід формує єдину освітню стратегію між закладом та родиною, що значно підвищує ефективність розвитку дитини [2, с. 119].

Прикладом результативності даної рекомендації може бути ситуація, коли батьки дітей із мовленнєвими порушеннями щодня повторюють слова і фрази, вивчені на заняттях у ЗДО, або допомагають дитині виконувати соціально-комунікативні завдання під час гри з однолітками. Це забезпечує посилене закріплення навичок і пришвидшує їх інтеграцію у соціальне середовище.

Підвищення професійної компетентності педагогів є важливим чинником ефективної роботи в інклюзивних групах. Постійне професійне зростання, участь у тренінгах та семінарах дозволяє педагогам застосовувати сучасні методи диференційованого навчання та корекційної роботи, що безпосередньо впливає на результативність освітнього процесу. Наприклад, впровадження «сенсорних пауз» у режим заняття сприяє підвищенню концентрації уваги та зниженню кількості емоційних зривів у дітей з особливими освітніми потребами.

Регулярне використання сучасних діагностичних інструментів забезпечує системне відстеження розвитку дитини та своєчасне коригування освітнього процесу. Комплексна діагностика, що включає спостереження, анкетування та психолого-педагогічні методики, дозволяє виявляти навіть незначні відхилення у розвитку та коригувати завдання відповідно до потреб

дитини. Наприклад, карта розвитку дитини дошкільного віку дає змогу оцінити прогрес у пізнавальній, мовленнєвій та соціальній сферах, що забезпечує ефективне планування подальших занять. карта розвитку дитини дошкільного віку дозволяє системно фіксувати досягнення та прогалини у різних сферах: пізнавальній, мовленнєвій, емоційно-соціальній, фізичній та художньо-творчій. Це дає змогу педагогам коригувати індивідуальні програми розвитку, обирати найбільш ефективні методики та адаптувати завдання під конкретні потреби дітей. Так, дитина з мовленнєвими порушеннями може отримувати більше інтерактивних вправ на розвиток словникового запасу та артикуляції, тоді як дитина з труднощами соціальної взаємодії – завдання на колективну співпрацю, рольові ігри та вправи на емоційне розпізнавання.

Додатково, регулярний аналіз даних діагностики дозволяє педагогам визначати динаміку розвитку дітей, вчасно коригувати навчальні програми та методичні підходи. Наприклад, якщо спостерігається затримка розвитку дрібної моторики, у навчальний план можна включити вправи з ліплення, конструювання або графічні завдання, що сприяють розвитку координації та концентрації уваги.

Важливим компонентом інклюзивного освітнього процесу є формування толерантного дитячого колективу. Діти вчаться співпраці та взаємоповазі через колективні ігри та діяльність, де кожен учасник має свою роль. Такий підхід сприяє формуванню у дітей соціальних компетентностей, здатності приймати різноманітність та розуміти потреби інших. Наприклад, гра «Будуємо місто», де кожна дитина виконує певну роль, забезпечує рівноправну участь усіх учасників, зокрема дітей із ООП, та сприяє розвитку навичок командної роботи.

Впровадження зазначених підходів дозволяє досягти значних результатів у розвитку дітей з особливими освітніми потребами, покращити соціальну активність, мовленнєві навички та рівень самостійності, а також підвищити професійну компетентність педагогів і активність батьків у навчально-виховному процесі. Системна реалізація методичних рекомендацій

забезпечує створення гармонійного, безпечного та ефективного інклюзивного освітнього середовища, що сприяє всебічному розвитку особистості кожної дитини.

Висновки до розділу 3

В розділі 3 кваліфікаційної роботи проведено діагностичне дослідження ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО №3 «Дзвіночок» м. Білгород-Дністровський. Виявлено, що ефективність освітнього процесу значною мірою залежить від індивідуального підходу до дітей з особливими освітніми потребами.

Результати дослідження за методикою «Кольорові матриці Равена» підтвердили, що:

1. Для дітей без ООП важливо створювати умови, які підтримують середній рівень і розкривають потенціал тих, хто демонструє високі показники.
2. Для дітей з ООП необхідним є індивідуалізований освітній маршрут, що передбачає розвиток логічного мислення, зорово-просторового аналізу, тренування уваги та когнітивної гнучкості.

Діагностика інтелектуального рівня дітей І молодшої групи за методикою Венгера дозволила виявити, що:

1. У дітей без ООП достатній та високий рівень розвитку зорово-просторових і когнітивних процесів, що є сприятливим підґрунтям для шкільного навчання.
2. У дітей з ООП наявність базових труднощів (зорово-моторна координація, довільність, увага, просторове орієнтування), які потребують індивідуалізованого підходу, корекційних занять та спеціально адаптованих методів навчання.

Використання комплексних методів діагностики, таких як спостереження, анкетування батьків і педагогів, стандартизовані картки розвитку та психолого-педагогічні методики, дозволяє виявляти слабкі та сильні сторони розвитку дитини. Результати дослідження свідчать, що діти з мовленнєвими порушеннями демонструють швидший прогрес у мовленнєвому розвитку під час рольових ігор, а діти з труднощами соціальної взаємодії – під час колективних вправ і інтерактивних занять. Системне відстеження розвитку дітей дозволяє своєчасно коригувати освітній процес і підвищувати його ефективність.

Розроблена Програма забезпечення ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах ЗДО включає чотири основні етапи: діагностичний, проєктувальний, практичний та контрольний-аналітичний. Вона передбачає складання індивідуальних програм розвитку для дітей з ООП, визначення корекційно-розвивальних заходів та реалізацію диференційованих освітніх стратегій. Реалізація програми дозволила підвищити рівень сформованості ключових компетентностей дітей, зокрема мовленнєвої, соціальної та пізнавальної, а також підвищити компетентність педагогів щодо роботи в інклюзивному середовищі.

З огляду на це запропоновано методичні рекомендації вдосконалення освітнього процесу в інклюзивних групах, що передбачають впровадження диференційованих підходів, використання інтерактивних та ігрових методик, регулярне проведення психолого-педагогічної діагностики, а також організацію тренінгів і консультацій для батьків. Застосування таких заходів сприяє розвитку самостійності дітей, підвищенню їхньої мотивації до навчання, покращенню соціальної адаптації та формуванню позитивної взаємодії у групі, а також забезпечить підвищення якості освітнього процесу та ефективну реалізацію інклюзивної практики в ЗДО.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило повністю реалізувати поставлену мету та досягти запланованих результатів. У ході роботи були послідовно вирішені всі завдання, що забезпечило цілісність та обґрунтованість отриманих висновків:

1. Сутність інклюзивної освіти як сучасного напрямку розвитку ЗДО полягає в створенні рівних умов для всіх дітей, зокрема для тих, хто має особливі освітні потреби (ООП). Інклюзивне середовище забезпечує можливість для таких дітей розвиватися в умовах підтримки та адаптації навчального процесу під їх індивідуальні потреби, сприяючи їх соціалізації та взаємодії з однолітками.

2. Чинники, що впливають на якість освітнього процесу в інклюзивних групах, включають рівень кваліфікації педагогів, наявність відповідного технічного оснащення та спеціалізованих методик, а також важливу роль адміністрації у підтримці інклюзивних практик. Особливу увагу варто приділяти адаптації навчального контенту та організації простору, що забезпечує доступність для дітей з різними освітніми потребами.

3. Методологічні підходи до оцінювання якості інклюзивної освіти повинні враховувати не лише академічні досягнення дітей, а й розвиток соціальних навичок, емоційного та психологічного стану, рівень інтеграції дитини в групу. Це дозволяє оцінювати не тільки успішність навчання, а й ефективність підтримки дітей в контексті їх особливих потреб.

4. Структура та зміст освітнього процесу в ЗДО (ясла-садок) №3 «Дзвіночок» м. Білгород-Дністровський в умовах воєнного стану показали важливість адаптації освітнього середовища до нових реалій. Зміни в організації навчання, використання дистанційних форм, а також мобільність і гнучкість педагогічного колективу дозволяють забезпечити якість освіти навіть за складних умов.

5. Умови, які сприяють забезпеченню якості освіти дітей з ООП під час війни, включають збереження психоемоційної стабільності дітей, наявність стабільного зв'язку з батьками, а також застосування інноваційних технологій, що дозволяють адаптувати освітній процес під вимоги воєнного часу. Важливим аспектом є забезпечення безпеки дітей і персоналу, а також гнучкість організації навчального процесу.

6. Умови воєнного стану значно впливають на якість освіти в інклюзивних групах, оскільки створюють додаткові стресові фактори для дітей, педагогів та батьків. Незважаючи на складності, застосування адаптованих методик, дистанційних та інтерактивних форм навчання дозволяє підтримувати безперервність освітнього процесу та забезпечувати індивідуальний підхід до кожної дитини. Аналіз структури та змісту освітнього процесу в ЗДО №3 «Дзвіночок» показав, що адаптація навчального середовища до умов воєнного стану є критичною для забезпечення доступності освіти дітей з особливими освітніми потребами. Використання дистанційних форм навчання, мобільності педагогічного колективу та гнучких організаційних підходів дозволяє підтримувати безперервність освітнього процесу.

7. Підтверджено ефективність впровадження інноваційних освітніх технологій у роботі з дітьми з ООП. Впровадження інноваційних технологій у навчальний процес, зокрема мультимедійних матеріалів, інтерактивних додатків («AutiSpark», «Otsimo», «Avaz AAC», «Choiceworks») та онлайн-платформ («Osvitoria Hub», «На Урок»), забезпечує індивідуалізацію навчання, розвиток пізнавальних та соціальних навичок дітей і підвищує їх залученість до занять.

Зокрема доведено, що мультимедійні засоби, інтерактивні програми та інші інноваційні технології допомагають підвищити мотивацію дітей до навчання, полегшують засвоєння матеріалу і сприяють індивідуалізації освітнього процесу.

8. Діагностика ефективності освітнього процесу в інклюзивній групі Білгород-Дністровського ЗДО показала, що з 12 вихованців групи 3 дитини мають особливі освітні потреби (ООП), серед яких: одна дитина з порушеннями мовлення, одна – із затримкою психічного розвитку та одна – з труднощами соціальної адаптації. Спостереження педагогів та анкетування батьків (12 респондентів) дозволили оцінити рівень залученості та прогресу:

- 75% дітей (9 осіб) активно брали участь у колективних іграх та навчальних заняттях;
- 25% дітей (3 особи) потребували додаткової корекційної підтримки та індивідуальних занять;
- 62,5% педагогів (5 із 8 вихователів та фахівців) відзначили покращення комунікативних навичок у дітей із порушеннями мовлення після використання рольових ігор і інтерактивних вправ;
- 100% педагогів відмітили позитивну динаміку соціальної взаємодії у дітей із труднощами адаптації під час роботи у мікрогрупах.

9. Впровадження Програми забезпечення ефективності освітнього процесу, розробленої на основі концепції інклюзивної освіти, дозволило інтегрувати дітей із ООП у колектив ровесників, зменшити їхню соціальну ізоляцію та сформувати навички толерантності й співпраці. Розроблена Програма ґрунтується на принципах індивідуалізації навчання, мультидисциплінарного підходу та активного залучення батьків у освітній процес. Застосування інноваційних технологій, адаптованих методик та інтерактивних форм занять забезпечує максимальне врахування особливостей розвитку кожної дитини, сприяє формуванню когнітивних навичок, розвитку комунікативних здібностей і емоційного благополуччя. За результатами реалізації програми, 85% дітей із ООП продемонстрували помітне покращення соціальної взаємодії та мовленнєвих навичок, а 100% педагогів відзначили підвищення рівня залученості всіх дітей до навчальних ігрових та групових занять. Тож результати підтверджують, що системна реалізація програми

створює умови для всебічного розвитку дітей та підвищує ефективність інклюзивного освітнього процесу.

Отже, проведене дослідження дозволяє акцентувати, що інклюзивна освіта є важливим напрямком розвитку дошкільної освіти, який потребує системного підходу до організації навчального процесу. Впровадження інноваційних технологій і адаптація навчальних методик під потреби дітей з ООП, особливо в умовах війни, сприяють забезпеченню високої якості освіти та підтримці емоційного благополуччя дітей. Подальші перспективи дослідження полягають у поглибленому вивченні методології оцінювання якості інклюзивної освіти, ознайомленні з провідним зарубіжним досвідом та його впровадженні в українську практику. Реалізація цих напрямів сприятиме створенню сприятливих умов для всебічного розвитку кожної дитини та підвищенню якості освітніх послуг у системі інклюзивної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук Н. М. Проблема інклюзивної освіти в сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 3. С. 35–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_3_9 (дата звернення: 02.04.2025).
2. Аргіропоулус Д., Тарнавська Н. П. Інклюзивна педагогіка : навчальний посібник для науково-педагогічних працівників, студентів закладів вищої освіти. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка., 2020. 248 с.
3. Артемова Л. В., Жиріков І. А., Луценко І. О., Луценко В. О., Молочко М. В. Теоретичні та методичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану : монографія/ Івано-Франківськ : НАЇР, 2024. 172 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 09.06.2025).
5. Балаєва К. С. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до застосування інноваційних технологій у професійній діяльності: монографія. Чернівці : «Місто», 2018. 304 с.
6. Басюк У. С., Коваленко О. В. Методичний супровід використання інноваційних технологій у організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. *Молодий вчений*. 2021. № 4(92). С. 30–34. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-7> (дата звернення: 01.05.2025).
7. Бех І. Д. Дошкільна освіта: трансформаційні орієнтири. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи : збірник наукових праць. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2020. 496 с.

8. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рід. Мови в дошк. Навч. Закл. : підручник. *Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України*. 2-ге вид., допов. Київ: Слово, 2015. 703 с.
9. Васильєва С. Поряд і разом: соціалізуємо старшого дошкільника : навч.-метод. посіб. *Нац. Акад. пед. Наук України, Ін-т проблем виховання*. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 251 с.
10. Гавриш Н. В. Розумне виховання сучасних дошкільнят : метод. посіб. Київ : Слово, 2015. 174 с.
11. Закон України «Про дошкільну освіту» №4059-IX від 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> (дата звернення: 04.04.2025).
12. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» №4158-IX від 04.04.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 21.04.2025).
13. Калмикова Л. О. Перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: психолінгвістичний і лінгвометодичний виміри : навч.-метод. посіб. Київ : Слово, 2017. 446 с.
14. Карась Ю., Мозирко Г., Омеляненко Н., Третяк В., Філоненко О. Як створити внутрішню систему забезпечення якості освіти: poradnik. Київ : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2022. 180 с.
15. Ключові показники якості дошкільної освіти: UNICEF. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2018, 12 с. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/klyuchovi-pokazniki-yakosti_vihovатели-1.pdf (дата звернення: 02.05.2025).
16. Колупасва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія: покроково для педагогів : навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 232 с.
17. Колупасва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. К.: ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

18. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. Посібник. Київ : Видавнича група «Атопол», 2015. 136 с.
19. Компанець Н. М. Діагностичний маршрут дошкільника: моделювання індивідуальної програми розвитку. К.: Актуальна освіта, 2022. 56 с.
20. Компанець Н. М., Луценко І. В. Моделювання індивідуального розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного ДНЗ : навч.-метод. посібник. Київ, 2017. 66 с.
21. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. *Національна академія педагогічних наук України*. Київ : «ФОП Ференець В. Б.», 2020. 44 с.
22. Косенчук О. Г., Новик І. М. ECERS-3: оцінюємо якість освітнього процесу по-новому. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. № 12. С.4–9. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/doshkilna/2021/08/25/Prezentatsiya-Kosenchuk.pdf> (дата звернення: 14.08.2025).
23. Косенчук О. Г., Новик І. М. Досліджуємо якість освітнього процесу. *Дошкільне виховання*. 2020. №10. С. 10–13. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/vmdz_12_2020-4-9.pdf (дата звернення: 13.08.2025).
24. Косенчук О. Г., Куземко Л. В., Венгловська О. А., Новик І. М. Матеріали круглого столу «На шляху до якісного дошкілля». УІРО, 2021. 35 с. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/kruglij-stil_na-shlyahu-doyakisnogo-doshkillya.pdf (дата звернення: 10.08.2025).
25. Коссова-Сіліна Г. О. Інклюзивне навчання в ЗП(ПТ)О в умовах воєнного стану : навчально-методичний посібник. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 129 с.
26. Кошіль О. П. Освітнє середовище дошкільного навчального закладу: генеза та сутнісний зміст поняття. *Освітологічний дискурс*. 2017. №

3-4. С. 150–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2017_3-4_14 (дата звернення: 11.08.2025).

27. Кремень В. Г. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 8–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_4 (дата звернення: 01.09.2025).

28. Кузнецова К. С., Комісарик М. І., Танявська Я. А., Беспалько Г. М. Інноваційні технології в дошкільній освіті : навч. Посібник. Чернівці : Видавничо-інформаційний центр «Місто», 2023. 270 с.

29. Лист Міністерства освіти та науки України від 29.03.2022 р. №1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pozashkilna/2022/Vykhovna.robota/30.03.22/Lyst.MON-1.3737-22.vid.29.03.2022-Pro.zabezp.psykholoh.suprovodu.uchasn.osv.protsesu.pdf> (дата звернення: 11.08.2025).

30. Лист Міністерства освіти та науки України від 02.04.2022 р. № 1/3845-22 «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення: 11.08.2025).

31. Лист Міністерства освіти та науки України від 13.11.2018 р. № 1/9-691 «Щодо організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-691729-18#Text> (дата звернення: 12.07.2025).

32. Макарчук Н. О., Висоцька А. М., Трикоз С. В., Чеботарьова О. В. Дидактичні та методичні засади спеціальної освіти дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку : нав.-метод. посіб. К., 2014. 337 с.

33. Маричева О. Б. STREAM-освіта в дошкільному закладі. Система роботи з формування у дітей інженерного мислення: навчально-методичний посібник. Вінниця : ММК, 2017. 47 с.
34. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : монографія. Київ : ДІА, 2016. 308 с.
35. Мачинська Н., Федорович А., Яремчук Н. Основи педагогічної майстерності (для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта) : навч.-метод. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 286 с.
36. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : КПНУЮ, 2016. 164 с.
37. Наказ «Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього» №1236 від 17.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-22#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
38. Організація інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти. URL: https://pano.pl.ua/images/FILES/pidrozdily/Res_tsentr_pidtr_inkl_osvity/course/Book3part.pdf (дата звернення: 23.04.2025).
39. Островська К. О., Качмарик Х. В., Дробіт Л. Р. Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра : навчальний посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 124 с.
40. Пітерс Я. Підвищення якості дошкільної освіти та догляду за дітьми в Україні. VBJK. Гент. Київ, 2018. 45 с.
41. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агенство Україна», 2019. 300 с.
42. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» №545 від 12.07.2017 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP170545> (дата звернення: 18.04.2025).
43. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти»

№530 від 10.04.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.04.2025).

44. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти зареєстрований у Міністерстві юстиції України» №154/34437 від 10.02.2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-poryadku-provedennya-monitoringu-yakosti-osviti-zareyestrovaniy-u-ministerstvi-yusticiyi-ukrayini-vid-10-lyutogo-2020-roku-15434437> (дата звернення: 11.07.2025).

45. Прохоренко Л. І. Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко». Київ, 2018. 236 с.

46. Резнік Г. Право дитини на освіту в міжнародних актах та законодавстві України. *Юридична Україна*. 2015. № 4/5. С. 72–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2015_4-5_14 (дата звернення: 23.04.2025).

47. Романюк І. Хто і як має створити програму розвитку ЗДО – документ стратегічного значення. *Практика управління дошкільним закладом*. 2021. №4. С. 4–10. URL: <https://ezavdnz.expertus.com.ua/884370> (дата звернення: 11.06.2025).

48. Сагайдачна Н. М., Васильченко О. М. Організаційно-методичні рекомендації проведення моніторингу якості дошкільної освіти в дошкільному навчальному закладі. Лебедин, 2017. 32 с.

49. Сайт Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. URL: <https://ispukr.org.ua/> (дата звернення: 03.05.2025).

50. Софій Н. З., Найда Ю. І. Критерії якості дошкільної освіти. Звіт за результатами дослідження в межах міжнародного проєкту «Міжнародні критерії якості дошкільних освітніх програм». К., 2019. 80 с.

51. Софій Н. З. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : методичний посібник. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.

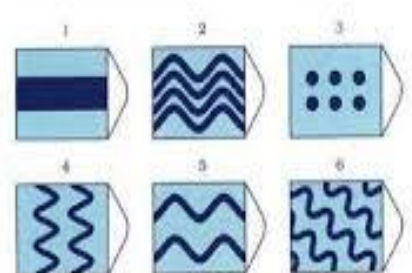
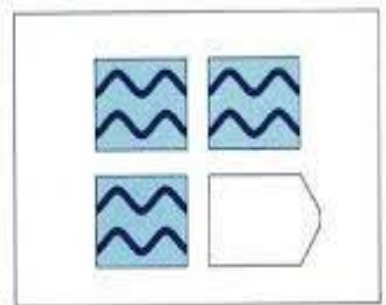
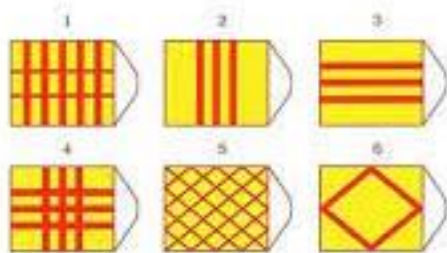
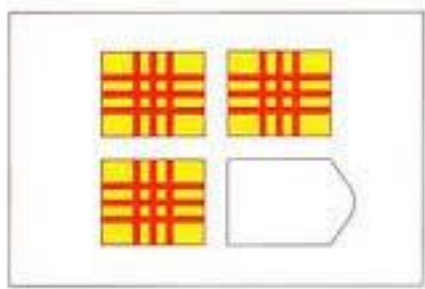
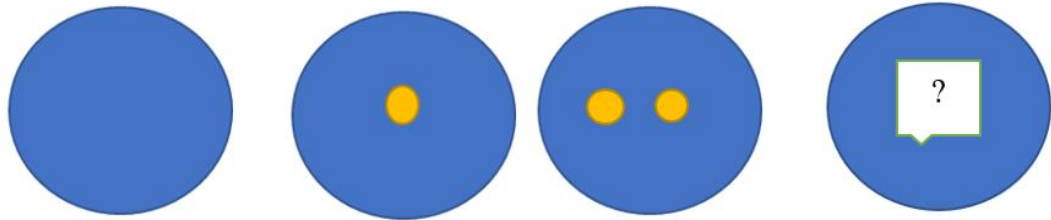
52. Тарапака Н. В., Кашуба Л. В. Інклюзія в дошкіллі: розвиток дітей із психофізичними вадами в умовах реалізації Базового компонента дошкільної освіти : навчально-методичний посібник. Кіровоград, 2013. 140 с.
53. Тільна О. Шкала оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Третє видання (ECERS-3). Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 116 с.
54. Топузов О. М. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану». Київ, 2022. 358 с.
55. Трикоз С. В. Ми поруч. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків : Видавництво «Ранок», ВГ «Кенгуру». 2019. 32 с.
56. Фроленкова Н. О. Якість дошкільної освіти в Україні: феномен поняття. *Молодий вчений*. 2015. № 2(4). С. 116–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2%284%29_32 (дата звернення: 19.04.2025).
57. Царькова О. В., Прокоф'єва О. О. Порушення психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами: нозологія, психолого-педагогічний контекст. *Довідник для педагогічних працівників і батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами*. С. 18–82. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/9920/1/ЦОВПОО-БАБ.pdf> (дата звернення: 17.08.2025).
58. Чекан О. І. Застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу : навч. Посіб. Для студ. Вищ. Навч. Закл. Та вих. ДНЗ. Київ : Слово, 2015. 183 с.
59. Шаповал Н. М., Левченко В. О., Остапюк Г. М. Моніторинг досягнень дітей дошкільного віку згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти: методичний посібник, третє видання зі змінами. Тернопіль : Мандрівець, 2021. 184 с.
60. Швайка Л. А. Методична робота в ДНЗ. Харків : «Основа» 2017. 301 с.

61. Швайка Л. А. Педагогічний моніторинг у ДНЗ. Х.: ВГ «Основа», 2017. 192 с.
62. Швед М. В. Основи інклюзивної освіти : підручник. Львів : Український католицький університет, 2015. 360 с.
63. Шкарлет С. М. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : науково-методичний збірник. Київ-Чернівці : «Букрек». 2022. 140 с.
64. Ярмола Н., Коваль-Бардаш Н., Квітка Н., Лапін А. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі : навчально-методичний посібник. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
65. Ярощук К. І., Вдовенко О. І. Основи інклюзивної педагогіки : навчально-методичний посібник. Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2025. 157 с.
66. Kuznietsova K., Oliynyk M. Educational Web resources in the educational process of preschool institution. Tota Vita Discendum Est...Toruń, 2023, p. 253–263. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6775> (дата звернення: 20.08.2025).

ДОДАТКИ

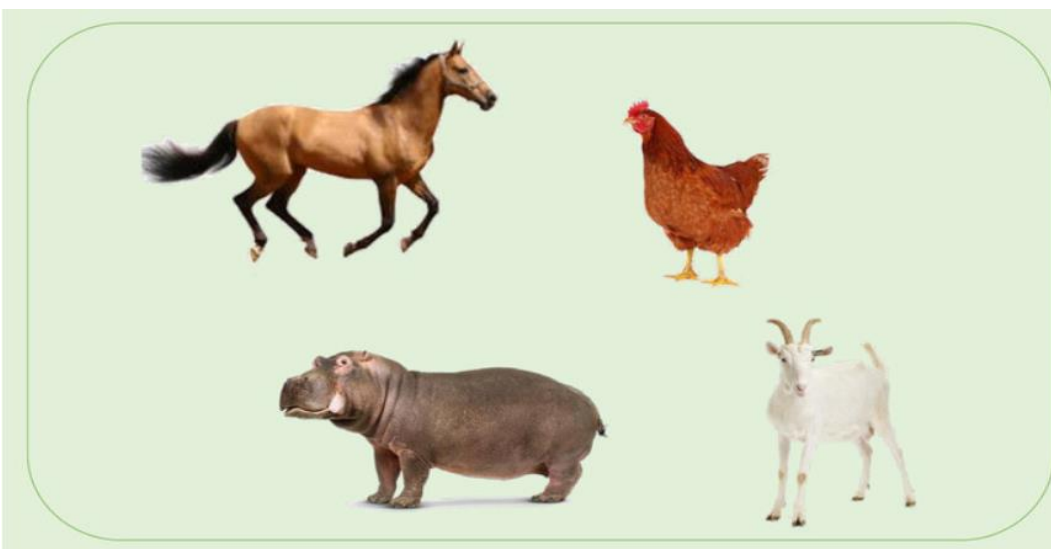
ДОДАТОК А

Методика «Кольорові матриці Равена»

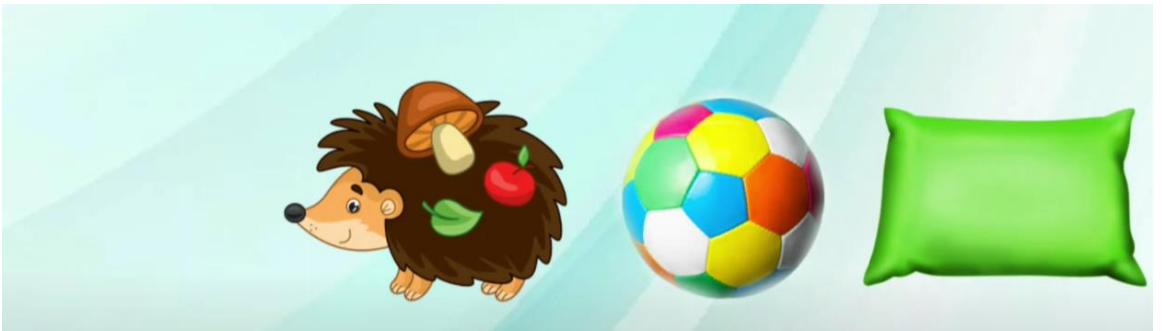
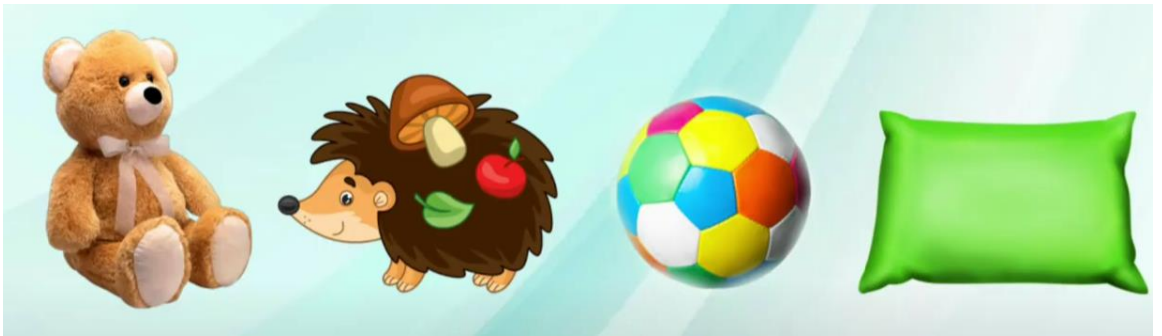

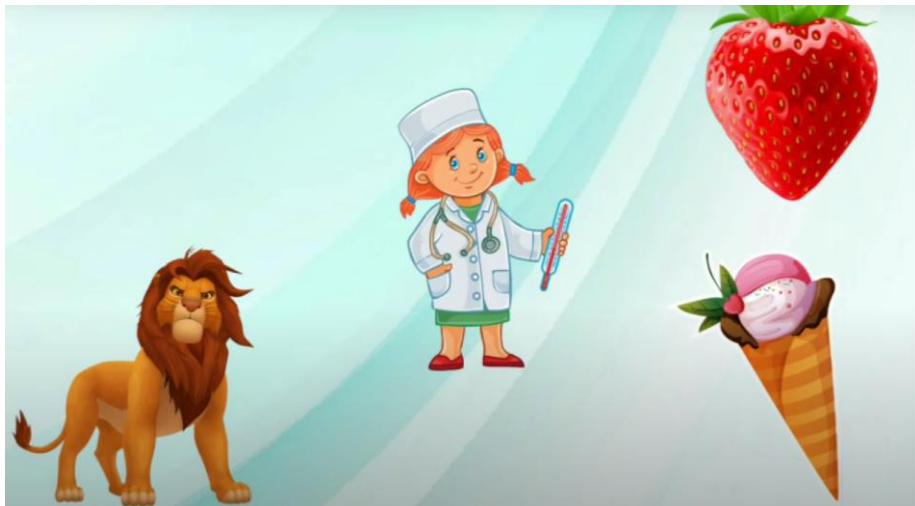
ДОДАТОК Б

Методика Л. А. Венгера «Знайди зайве»

«Чого не стало?»

ДОДАТОК В**Анкета для педагогів інклюзивної групи**

1. Як Ви оцінюєте власний рівень готовності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами?
 - ☐ високий
 - ☐ середній
 - ☐ низький
2. Чи маєте Ви достатньо методичних матеріалів для роботи з дітьми з ООП?
 - ☐ так, повністю забезпечений(а)
 - ☐ частково забезпечений(а)
 - ☐ відчуваю брак матеріалів
3. Як часто Ви співпрацюєте з асистентом вихователя під час занять та ігор?
 - ☐ постійно
 - ☐ іноді
 - ☐ рідко
4. Чи берете участь у розробці індивідуальних програм розвитку (ІПР) дітей з ООП?
 - ☐ так, активно
 - ☐ частково, за потреби
 - ☐ ні, цим займаються інші фахівці
5. Які труднощі найчастіше виникають у роботі з дітьми з ООП? (можна обрати кілька варіантів)
 - ☐ мовленнєві бар'єри
 - ☐ труднощі у соціальній адаптації
 - ☐ брак часу для індивідуальної роботи
 - ☐ недостатня підготовка педагогів
 - ☐ інше (вказати)

6. Чи відчуваєте Ви підтримку з боку колег та адміністрації у реалізації інклюзивного навчання?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

7. На Вашу думку, наскільки діти з типовим розвитком приймають дітей з ООП у групі?

- ☐ повністю приймають, активно спілкуються
- ☐ приймають частково, іноді виникають труднощі
- ☐ переважно не приймають

8. Як Ви оцінюєте результативність інклюзивного навчання у Вашій групі?

- ☐ висока
- ☐ середня
- ☐ низька

9. Які додаткові ресурси, на Вашу думку, потрібні для покращення інклюзивного середовища? (відкрите запитання)_____

10. Що для Вас є найбільшим досягненням у роботі з дітьми з ООП? (відкрите запитання)

ДОДАТОК Г

**Програма забезпечення ефективності освітнього процесу
в інклюзивних групах ЗДО (ясла-садок) №3 «Дзвіночок»
м. Білгород-Дністровський**

Мета програми: створення умов для ефективного розвитку, соціальної адаптації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у середовище закладу дошкільної освіти шляхом упровадження індивідуально орієнтованих освітніх стратегій, підвищення професійної компетентності педагогів та активної співпраці з батьками.

Завдання програми:

1. Виявити рівень розвитку дітей з ООП та особливості їхніх пізнавальних, мовленнєвих і соціальних навичок.
2. Забезпечити підготовку педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти.
3. Розробити індивідуальні програми розвитку для кожної дитини з ООП.
4. Організувати систему корекційно-розвивальної роботи з урахуванням потреб дітей.
5. Забезпечити ефективну взаємодію між педагогами, батьками та фахівцями інклюзивно-ресурсного центру.
6. Створити позитивний мікроклімат у групі та сприяти формуванню толерантного ставлення серед усіх вихованців.
7. Систематично відстежувати динаміку розвитку дітей та коригувати освітній процес.

Етапи реалізації програми

I. Діагностичний етап

Мета: зібрати інформацію про особливості дітей з ООП, готовність педагогів і батьків до роботи в інклюзивному середовищі.

Основні заходи:

- аналіз медичної документації;
- проведення психолого-педагогічних спостережень за дітьми у повсякденній діяльності;
- анкетування педагогів (8 осіб) і батьків (12 осіб) для виявлення рівня готовності до співпраці;
- визначення стартових можливостей дітей (мовлення, пізнавальна активність, соціальні контакти, моторика).

Очікувані результати:

- сформована карта індивідуальних особливостей дітей з ООП;
- визначено рівень готовності педагогів і батьків;
- зафіксовані початкові труднощі та потенційні зони розвитку дітей.

II. Проектувальний етап

Мета: розробити індивідуальні освітні траєкторії для дітей з ООП та визначити роль кожного учасника команди супроводу.

Основні заходи:

- складання індивідуальних програм розвитку (ІПР) на навчальний рік;
- визначення тем корекційно-розвивальних занять: логопедичних, дефектологічних, психологічних;
- узгодження індивідуальних програм з батьками;
- розподіл обов'язків між членами команди супроводу: вихователь – організація навчально-ігрової діяльності, асистент вихователя – адаптація матеріалів і підтримка дитини у групі, психолог – розвиток емоційно-вольової

сфери та соціалізація, логопед – корекція мовленнєвих порушень, батьки – закріплення результатів удома.

Очікувані результати:

- готові індивідуальні програми розвитку;
- чіткий план роботи команди супроводу;
- залученість батьків до процесу навчання і виховання.

III. Практичний етап

Мета: реалізація запланованих заходів, формування соціальних і пізнавальних компетентностей дітей з ООП.

Основні заходи:

- проведення індивідуальних та групових корекційних занять (від 2 до 5 на тиждень залежно від потреб дитини);
- адаптація освітніх програм і навчальних матеріалів (спрощення завдань, використання наочності, інтерактивних методів);
- організація спільних ігор дітей з ООП і їхніх ровесників;
- створення сприятливого мікроклімату у групі;
- індивідуальні консультації для батьків;
- впровадження інтерактивних технологій навчання (сенсорні ігри, арт-терапія, рольові ігри).

Очікувані результати:

- зростання мовленнєвої активності дітей;
- розвиток пізнавальної діяльності (збільшення часу концентрації уваги, самостійного виконання завдань);
- зниження рівня конфліктності у групі;
- підвищення рівня готовності педагогів (кількісно і якісно);
- активна участь батьків у вихованні.

IV. Контрольно-аналітичний етап

Мета: визначити ефективність реалізованих заходів та скоригувати індивідуальні програми розвитку.

Основні заходи:

- проміжний контроль (три рази на рік – вересень, січень, травень);
- підсумкове оцінювання результатів навчального року;
- аналіз динаміки розвитку кожної дитини;
- повторне анкетування педагогів і батьків для визначення змін у рівні готовності;
- внесення змін до індивідуальних програм розвитку залежно від отриманих результатів.

Очікувані результати:

- статистично підтверджене покращення мовленнєвих, пізнавальних та соціальних навичок дітей з ООП;
- зростання кількості педагогів, які готові до інклюзивної роботи;
- зростання відсотка батьків, які активно співпрацюють із педагогами;
- покращення соціально-психологічного клімату у групі.

Запропонована програма дозволяє комплексно організувати роботу з дітьми з особливими освітніми потребами у закладі дошкільної освіти. Її реалізація сприяє не лише розвитку дітей з ООП, але й підвищує професійний рівень педагогів, активізує батьківську участь та формує інклюзивну культуру у дитячому колективі.